

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ»**

студента 2 курсу, 8м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Хлістунова Владислава
Вікторівна

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

Давиденко Валерій
Степанович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	8
1.1. Відносини власності як об'єкт кримінально-правової охорони	8
1.2. Захист права власності у кримінальному праві	22
1.3. Суспільна небезпечність злочинів проти власності	28
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	31
2.1. Основний та безпосередній об'єкт злочинів проти власності	31
2.2. Поняття та предмет злочинів проти власності	34
2.3. Об'єктивна сторона злочинів проти власності.....	46
2.4. Суб'єкт злочинів проти власності.....	51
2.5. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності	59
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	68
3.1. Основні положення кримінально-правової кваліфікації.....	68
3.2. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки окремих злочинів проти власності	81
3.3. Розмежування крадіжки та грабежу	88
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Актуальність теми. В наш час власність є основою для будь-якої економічної системи. Форми власності в державі впливають на визначення політичного та соціально-економічного рівня, а також правового життя конкретної країни. Саме тому правовий інститут права власності займає позицію одного з найбільш пріоритетних інститутів. Зазначимо, що на сьогоднішній день злочини проти власності – одні з найнебезпечніших та найпоширеніших груп злочинних діянь, тому що вони посягають на одне із самих цінніших соціальних благ — право власності. Майно закон називає предметом абсолютної більшості злочинів проти власності. Це речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру.

Доцільно зазначити й те, що проблема посягання на право власності є актуальною, проте недостатньо вивченою у вітчизняній науці та недостатньо врегульованою у законодавстві України. На наш погляд це стосується права власності на комп'ютерну інформацію в сучасних умовах науково-технічного прогресу.

Зокрема, право власності на комп'ютерну інформацію включає в себе право власності на будь-яку інформацію щодо особи, її матеріального стану, результатів інтелектуальної праці та заходів безпеки щодо збереження цієї інформації, тобто на всю інформацію, яка вводиться особою через персональні комп'ютери або смартфони або зберігається на них. Однією із головних змін в напрямку приведення чинного Кримінального кодексу України до реалій сьогодення є визнання викрадення комп'ютерної інформації шляхом її таємного вилучення за рахунок доповнення ст. 185 частиною 6, яка б встановила кримінальну відповідальність за крадіжку комп'ютерної інформації внаслідок кібератаки.

Проблемам удосконалення кримінально-правової характеристики злочинів проти права власності присвячені доробки вітчизняних та

зарубіжних вчених юристів. Особливо корисними для написання роботи стали праці Ю.В. Александрова, П.П. Андрушко, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Ф.Г. Бурчака, Н.В. Володько, І.Б. Газдайки-Василишин, В.О. Голубєва, М.О. Гуторової, Ю.А. Дорохіної, Н.А. Коржанського, В.А. Клименко, В.М. Куца, А.А. Ломакіної, П.С. Матишевського, Н.І. Мельника, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, М.І. Хавронюка, С.С. Яценка та інших науковців.

Проблематику кримінально-правової характеристики злочинів у сфері використання комп'ютерів та комп'ютерних мереж досліджували Д.С. Азаров, А.С. Білоусов, В.М. Бутузов, М.В. Карчевський, С.А. Кузьмін, А.А. Музика, С.О. Орлов, М.В. Рудик, В.П. Шеломенцев та інші.

Вітчизняні дослідники зазначають, що комп'ютерна інформація є авторським правом. Детально прямий зв'язок із злочином щодо права власності на комп'ютерну інформацію в сучасній літературі досліджували О. Мазуренко, С.О. Орлов, Н. Розенфельд.

Проаналізувавши наукові роботи, можемо відзначити, що автори переважно звертають увагу на теоретичні проблеми захисту права власності кримінально-правовими засобами, висвітлюють окремі склади злочинів, не акцентуючи увагу на новітніх, інноваційних та динамічних способах посягання на власність.

Тому, актуальність теми роботи ґрунтується на пріоритетності ролі інституту права власності в правовій системі нашої держави та необхідності його належного захисту.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз кримінально-правових характеристик злочинів, що передбачені статтями 185 та 186 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – це крадіжка та грабіж, а також визначення специфіки їх розмежування.

Для розкриття поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання дослідження:

- охарактеризувати загальнотеоретичні й методологічні засади захисту права власності у кримінальному праві;
- виокремити відносини власності в межах об'єкта кримінально-правової охорони;
- розкрити основні напрями захисту права власності у кримінальному праві;
- розкрити кримінально-правову характеристику злочинів проти власності;
- виокремити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину;
- запропонувати особливості розмежування крадіжки від грабежу, об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Об'єктом дослідження є окремі різновиди злочину проти власності за кримінальним правом України.

Предметом дослідження є норми кримінальної відповідальності за злочини проти власності та розмежування їх за кримінальним правом України.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є діалектична теорія пізнання, загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) для визначення кримінально-правових категорій, що характеризують злочинну діяльність проти власності, а також спеціальні наукові методи дослідження, зокрема: *історико-правовий* – для розкриття етапів розвитку законодавства, правозастосовної практики, а також поглядів учених на проблеми, що стосуються предмета дослідження; *порівняльно-правовий* – під час дослідження особливостей реалізації положень кримінального права, стану боротьби із злочинністю проти власності в Україні; *системно-структурного аналізу* – для виокремлення положень кримінально-правової характеристики злочинів проти власності; *формально-логічний* – для розподілу кваліфікаційних особливостей злочинів проти

власності; *статистичний* – для узагальнення результатів статистичних звітів про стан злочинності проти власності.

Науково-теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних вчених юристів в галузі кримінального права.

Інформаційною базою дипломної роботи слугували: законодавство України; акти офіційного тлумачення права; наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців з кримінального права, кримінології; періодичні видання з питань правознавства.

Нормативну базу дослідження складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, практика і постанови Конституційного суду України, нормативні акти міністерств і відомств України, офіційна статистика Міністерства Внутрішніх Справ України, Пленуми Верховного Суду України.

Емпіричну основу дослідження склали дані про практику протидії злочинності проти власності, матеріали окремих міністерств і відомств, дані про судову практику, а також матеріали, одержані у ході практичної діяльності у товаристві з обмеженою відповідальністю «Адоніс Плюс» у м. Києві.

Наукова новизна полягає у тому, що у випускній кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад кримінально-правової характеристики злочинів проти власності. Зокрема, охарактеризовано загальнотеоретичні й методологічні засади захисту права власності; виокремлено і розкрито відносини власності в межах об'єкта кримінально-правової охорони й основні напрями захисту права власності; розкрито кримінально-правову характеристику зазначеної категорії злочинів, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину, а також запропоновано особливості розмежування крадіжки від грабежу, об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у випускній кваліфікаційній роботі положення можуть бути

використані у правотворчій сфері та стати певною базою для розроблення нових та вдосконалення вже існуючих актів законодавства України.

Апробація результатів дослідження. Основні напрацювання та висновки випускної кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у науковій статті «Кримінально-правова характеристика права власності на комп'ютерну інформацію», яка опублікована у науковому збірнику студентських робіт «Правове регулювання підприємницької діяльності» (м. Київ, КНТЕУ, 2018).

Структура. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (84 найменування). Повний обсяг роботи становить 105 сторінок, з них обсяг основного тексту – 97 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

1.1. Відносини власності як об'єкт кримінально-правової охорони

Злочином відповідно до статті 11 Кримінального кодексу України є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпечності, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [29].

Відповідно, складом злочину визнається сукупність закріплених у кримінальному законі ознак, за наявності яких реально вчинене суспільно небезпечне діяння визнається злочином [40; с.46].

В історичному плані щодо визначення об'єкта злочину у вітчизняній науці існує декілька концепцій, які можна розділити на: досоціалістичні, зумовлену марксистсько-ленінським вченням соціалістичну концепцію та сучасні концепції об'єкта злочину.

Представники досоціалістичних концепцій розглядали об'єкт злочину, як з точки зору суб'єктивного права, так і норм права. Зокрема, В.Д. Спасович визнавав об'єктом злочину будь-чие право, яке охороняється державою за допомогою покарання [38, с. 94]. О.Ф. Кістяківський вважав, що об'єктом злочину є предмет, на який направлений злочин або над яким здійснено злочин. Далі автор уточнює, що об'єктом злочину може бути в загальному тільки людина зі своїми правами та установами, які нею створюються [12, с. 63-65].

Цікавої точки зору притримувався досоціалістичний науковець М.С. Таганцев, який стверджував, що посягання на норму права в її

реальному бутті (існуванні) є посягання на право охорони життєвого інтересу, на правове благо, а визначаючи злочинне діяння, як посягання на правову норму в її реальному бутті (існуванні) або, іншими словами, як посягання на правоохоронні життєві інтереси, ми тим самим визначаємо і поняття об'єкта злочинного посягання, яким є правовий припис чи норма права, що виражена у вхожому в сферу суб'єктивних прав життєвому інтересі, який охороняється даною нормою [39, с. 484].

З часом людство вийшло на новий етап розвитку, що породило нові економічні, політичні, правові та інші відносини. З'являються нові види злочинів, нові теоретичні правові концепції, і тому розглянуті вище думки досоціалістичних вітчизняних науковців все частіше критикуються. Зокрема, окремі вчені юристи, піддавшись впливу марксистско-ленінського соціалістичного вчення, пропонують принципово нову концепцію, яка на їх думку покликана вирішити питання об'єкта злочину. Дана концепція визнавала об'єктом злочину лише суспільні відносини.

Одним із перших, хто визнавав об'єкт злочину в якості суспільних відносини, був А.А. Піонтковський, який зауважував, що кожний злочин який вчиняється в нашій країні, прямо або опосередковано посягає на суспільні відносини соціалістичного суспільства [36, с. 111]. Найпершою монографічною роботою, присвяченою об'єкту злочину була робота Б.С. Нікіфорова. Науковець говорив про те, що радянське соціалістичне кримінальне право охороняє суспільні відносини соціалізму від істотної шкоди [32, с. 28-30]. М.Й. Коржанський також відстоював позицію, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону [14, с. 24]. В.К. Глистін, в якості об'єкта кримінально-правової охорони, суспільні відносини розумів як сукупність іманентних їм елементів - учасників відносин, предмет (об'єкт) відносин і зв'язок між учасниками з приводу конкретного предмету [7, с. 19-29]. Дещо схожої позиції щодо розв'язання проблеми об'єкта злочину притримувався В.Я. Тацій. Він також вважав, що методологічно правильним є визначення

об'єкта злочину, в якості суспільних відносин лише через розкриття складових частин суспільних відносин [40, с. 3-21].

Проте, вивільнившись від ідеології, що панувала в радянський період, деякі науковці прагнуть бути оригінальними у своїх поглядах, та піддавшись хвилі критики, висловлюють принципово відмінні від вказаних точок зору позиції щодо об'єкта злочину, тим самим формують можливо не досить вдалі, але нові концепції об'єкта злочину.

Так, Г.П. Новоселов стверджує, що об'єктом будь-якого злочину, а не тільки спрямованого, виступають люди, які в одних випадках виступають в якості окремих фізичних осіб, в других – як певного роду множинність осіб, наділених чи не наділених статусу юридичної особи, в третіх – як соціум (суспільство) [34, с. 51].

За визначенням М.Й. Коржанського, головним об'єктом кримінальної правової охорони є особа, як сукупність суспільних ознак, властивостей людини, її життя, здоров'я, честь, гідність, власність та інші законні права й свободи [21].

Об'єктом кримінальної правової охорони є також політична та економічна система і взагалі суспільний лад України. Першим серед об'єктів кримінально-правової охорони кодекс визнає права і свободи людини і громадянина.

С.Б. Гавриш під об'єктом злочину розуміє правове благо як певну цінність, тобто матеріальні явища: життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти тощо [6, с. 49, 56]. П.С. Матишевський вважає, що об'єкт злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом [28, с. 128]. В.Є. Фесенко також пропонує визнати об'єктом злочину цінності, що охороняються законами проти яких спрямовано злочинне діяння і яким завдається або може бути завдана шкода [42, с.14-16].

Разом з тим більшість сучасних науковців продовжили вдосконалювати концепцію об'єкта злочину як суспільних відносин. Серед них слід відмітити сучасного українського вченого В.К. Матвійчука, який беручи до уваги

теоретичні надбання інших вчених, відмічає, що визнання суспільних відносин як об'єкта злочину є дійсно науково обґрунтованим [27, с. 102-106].

Концепцію розуміння об'єкта злочину в якості суспільних відносин, крім сучасних українських вчених, продовжують доповнювати та розвивати також сучасні російські вчені. Зокрема, великої уваги проблемі визначення об'єкта і предмета злочину приділив А.В. Шульга, на думку якого злочинне посягання порушує певні відносини між людьми в суспільстві – суспільні відносини [43, с. 19-23].

У статті 1 КК України дається зразковий перелік суспільних відносин, виражених як задачі КК України. Це охорона прав і свобод людини і громадянина, власності, суспільного порядку і суспільної безпеки, навколишнього середовища, конституційного ладу України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства. Отже, можна зробити висновок, що дана стаття містить перелік найбільш значимих суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом.

У Конституції України права і свободи людини і громадянина передбачені розділом II [19].

Однак, далеко не всі існуючі суспільні відносини регулюються і захищаються кримінальним правом, а тільки ті, які визначені законодавцем. Зразковий перелік, як вже було згадано, передбачений ст.1 КК України, а для визначення вичерпного переліку, необхідно проаналізувати всю особливу частину Кримінального кодексу. Це дозволить установити коло суспільних відносин, що утворюють об'єкт кримінально-правового захисту.

Стале представлення про об'єкт злочину відображається в кримінальному законі по-різному. Так, у Керівних началах по кримінальному праву СРСР 1919 року при визначенні понять кримінального права і злочинів прямо вказувалося на суспільні відносини як на об'єкт охорони кримінального закону. У наступних законодавчих актах з різним ступенем повноти містяться вказівки на вихідні комплекси суспільних відносин; радянський суспільний чи державний лад, соціалістична система

господарства, соціалістична власність, особистість, політичні, трудові, майнові й інші права громадян.

Комплекси суспільних відносин в основному позначені й у новій редакції нині діючого кримінального закону.

Разом з тим кримінальний закон не тільки не завжди прямо називає суспільні відносини об'єктом чи охорони злочину, але і не дає його визначення. До висновку про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, що кримінальний закон узяв під свій захист, усякий раз приводить тлумачення закону з залученням положень науки кримінального права і суміжних з нею галузей знань.

Загальне вихідне представлення про те, що об'єкт злочину є не що інше, як суспільні відносини, узяті під охорону кримінальним законом, має потребу в наступних поясненнях.

По-перше, законодавець з ряду причин при позначенні в статтях закону об'єкта злочину в одних випадках указує лише на окремі елементи суспільних відносин. В інших випадках називає правову форму, за якої завжди варто бачити відповідні суспільні відносини.

По-друге, суспільні відносини стають об'єктом охорони кримінального закону з прийняттям норми, що встановлює кримінальну відповідальність за конкретний вид злочину. Об'єктом же злочину суспільні відносини стають у випадку здійснення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цією нормою. Тобто не завжди злочин можна відрізнити від провини по об'єкту – характер і ступінь небезпеки діяння, визнаного злочином, визначаються не тільки його об'єктом, але і характером і вагою наслідків, способом і коштами здійснення, суб'єктивні відношення до вчиненого й іншими обставин.

Загальне вихідне уявлення про об'єкт злочину як суспільних відносинах - лише перша ступінь пізнання цього явища. У силу абстрактності воно не може виконувати роль інструмента для юриста-практика, тому що останнього цікавить не злочин узагалі, а конкретний злочин, вчинений

конкретною особою в умовах даного місця і часу і, отже, що порушило живі конкретні суспільні відносини.

Аналіз і узагальнення відомостей про поняття суспільних відносин взагалі з різних джерел знання, у тому числі в галузі кримінального права, показують, що суспільні відносини - це взаємини між людьми з приводу цікавлячих їх предметів, явищ матеріального і духовного світу. Є досить підстав думати, що зазначені взаємини між людьми є не чим іншим, як їх взаємним поведженням. Таке поведження виявляється в активній формі й у пасивній формі.

При загальнотеоретичному визначенні об'єкта злочину вченими використовується категорія інтересу. І можна погодитися з тими авторами, які, власне стверджують, що тісний зв'язок між ними "дає підставу назвати суспільні відносини суспільними інтересами в дії", що загальним об'єктом усіх злочинів є інтереси народу, родовими - група однорідних або по характеру, або по приналежності до визначеного суб'єкта інтересів, безпосереднім - конкретний інтерес, що має не менш конкретного свого носія з його соціально-індивідуальними ознаками. Разом з тим, визначення об'єкта злочину повинний бути статичним і відповідати конкретно-історичному періоду суспільного розвитку. Уточнюючи правове значення категорії інтересу для визначення об'єкта злочину, необхідно чітко відповісти на питання, входить інтерес як соціальна категорія в зміст суспільних відносин які є об'єктом кримінально-правової охорони, чи ні. На мою думку, на це питання варто відповісти позитивно.

У теорії кримінального права виокремлюють основний та додатковий безпосередні об'єкти. Основний безпосередній об'єкт — це об'єкт, проти якого головним чином, насамперед спрямовано злочин, а додатковий — це об'єкт, шкода якому завдається у зв'язку з посяганням на основний.

Отже, об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом суспільні відносини. Виходячи з цього, можливо зробити висновок, що безпосереднім об'єктом зазначеного злочину виступають суспільні відносини, що

забезпечують нормальну реалізацію у суспільстві положень щодо права власності в межах забезпечення законних прав і інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Слід зазначити, що формулювання диспозиції тієї чи іншої статті КК України, що визначає відповідне протиправне діяння як злочин, містить у собі набір ознак, за наявності яких і можливе притягнення до кримінальної відповідальності. За відсутності хоча б однієї такої ознаки (час, місце, обстановка, особливості суб'єкта злочину, мотив вчинення злочину, істотна шкода тощо), діяння автоматично не можна вважати злочином.

Наявність додаткового безпосереднього об'єкта нерідко дає можливість відмежувати один злочин від іншого, правильно кваліфікувати вчинене діяння. Безпосередній додатковий об'єкт може бути обов'язковим та факультативним: в останньому випадку шкода або загроза для такого (факультативного) об'єкта за конкретних обставин вчинення злочину може виникнути, а може і не виникнути.

Класифікація об'єктів злочину чітко викладена у Науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України, а саме:

- Загальний об'єкт, під яким розуміють усю сукупність суспільних відносин та соціальних благ, що охороняються кримінальним законом.
- Родовий об'єкт – група схожих (однорідних) суспільних відносин та соціальних благ, на які посягає відповідна група злочинів. Як правило, саме за родовими об'єктами провадиться розміщення злочинів по розділах Особливої частини.
- Безпосередній об'єкт – комплекс суспільних відносин чи певне соціальне благо, на які безпосередньо посягає той чи інший конкретний злочин [47].

У кримінальному праві виокремлюють основний та додатковий безпосередні об'єкти. Основний безпосередній об'єкт — це об'єкт, проти якого головним чином, насамперед спрямовано злочин, а додатковий — це об'єкт, шкода якому завдається у зв'язку з посяганням на основний.

Наприклад, при розбої (ст. 187) основним безпосереднім об'єктом є право власності, а додатковим — життя чи здоров'я особи. Наявність додаткового безпосереднього об'єкта нерідко дає можливість відмежувати один злочин від іншого, правильно кваліфікувати вчинене діяння. Безпосередній додатковий об'єкт може бути обов'язковим та факультативним: в останньому випадку шкода або загроза для такого (факультативного) об'єкта за конкретних обставин вчинення злочину може виникнути, а може і не виникнути. Прикладом є ст. 296, яка передбачає відповідальність за хуліганство — злочин проти громадського порядку, при вчиненні якого може бути, а може і не бути заподіяна шкода здоров'ю потерпілого.

Об'єктом злочину ці суспільні відносини стають тільки тоді, коли відбувається конкретне діяння, що спричиняє шкоду, або створює загрозу заподіяння шкоди.

Об'єкт злочину є невід'ємним елементом складу злочину. Якщо немає об'єкта, то отже немає і злочину. От чому законодавцем чітко визначені суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом, посягання на які тягне за собою кримінальну відповідальність у встановленому порядку.

Отже, об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом суспільні відносини.[27; с.142] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України визначає об'єкт злочину як охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини та соціальні блага, на які посягає злочин [30].

Правильне визначення об'єкта посягання представляє можливість визначити юридичну природу конкретного злочину.

Якщо злочинець, нападаючи на людину, бажає позбавити її життя, - це злочин проти особистості. А якщо напад має на меті заволодіти майном потерпілого, то в такому випадку по всій юридичній природі чинений злочин відноситься до посягань на власність. У цьому - друге значення об'єкта злочину.

Далі, правильне визначення об'єкта посягання має значення у визначених випадках для відмежування подібних між собою злочинів і їхньої

правильної кваліфікації. Наприклад, злочинець жорстоко б'є свою жертву. Через кілька днів потерпілий помер. Для того, щоб правильно кваліфікувати вчинене діяння, необхідно установити, на який об'єкт був спрямований намір винного - чи життя здоров'я. У залежності від рішення цього питання злочин буде кваліфіковано як убивство або заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, що потягло за собою за необережністю смерть потерпілого.

І, нарешті, значення об'єкта полягає в тому, що він є одним із критеріїв відмежування злочинів від інших правопорушень. Для цього необхідно установити, чи охороняються конкретні суспільні відносини кримінально-правової норми чи ні. І якщо ми не знайдемо в Кримінальному кодексі конкретну норму, що охороняє відношення, на яке спрямоване посягання, то не можна визнати це посягання злочином. У таких випадках можна порушувати питання про інші види юридичної відповідальності: цивільно-правову, адміністративну чи дисциплінарну.

Стале представлення про об'єкт злочину відображається в кримінальному законі по-різному. Так, у Керівних началах по кримінальному праву СРСР 1919 року при визначенні понять кримінального права і злочинів прямо вказувалося на суспільні відносини як на об'єкт охорони кримінального закону. У наступних законодавчих актах з різним ступенем повноти містяться вказівки на вихідні комплекси суспільних відносин; радянський суспільний чи державний лад, соціалістична система господарства, соціалістична власність, особистість, політичні, трудові, майнові й інші права громадян.

Комплекси суспільних відносин в основному позначені й у новій редакції нині чинного кримінального закону.

Разом з тим кримінальний закон не тільки не завжди прямо називає суспільні відносини об'єктом злочину, але і не дає його визначення. До висновку про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, що кримінальний закон узяв під свій захист, усякий раз приводить тлумачення

закону з залученням положень науки кримінального права і суміжних з нею областей знань.

Загальне вихідне уявлення про те, що об'єкт злочину є не що інше, як суспільні відносини, узяті під охорону кримінальним законом, має потребу в наступних поясненнях.

По-перше, законодавець з ряду причин при позначенні в статтях закону об'єкта злочину в одних випадках указує лише на окремі елементи суспільних відносин. В інших випадках називає правову форму, за якої завжди варто бачити відповідні суспільні відносини.

По-третє, суспільні відносини стають об'єктом охорони кримінального закону з прийняттям норми, що встановлює кримінальну відповідальність за конкретний вид злочину. Об'єктом же злочину суспільні відносини стають у випадку здійснення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цією нормою. Тобто не завжди злочин можна відрізнити від провини по об'єкту – характер і ступінь небезпеки діяння, визнаного злочином, визначаються не тільки його об'єктом, але і характером і вагою наслідків, способом і коштами здійснення, суб'єктивні відношенням до вчиненого й іншими обставин.

Отже, загальне вихідне уявлення про об'єкт злочину як суспільні відносини - лише перша ступінь пізнання цього явища. У силу абстрактності воно не може виконувати роль інструмента для юриста-практика, тому що останнього цікавить не злочин узагалі, а конкретний злочин, вчинений конкретною особою в умовах даного місця і часу і, отже, що порушило конкретні суспільні відносини.

Аналіз і узагальнення відомостей про поняття суспільних відносин взагалі з різних джерел знання, у тому числі в галузі кримінального права, показують, що суспільні відносини - це взаємини між людьми з приводу цікавлячих їхніх предметів, явищ матеріального і духовного світу. Є досить підстав думати, що зазначені взаємини між людьми є не чим іншим, як їх взаємним поведженням. Таке поведження виражається в активній формі й у пасивній формі.

При загальнотеоретичному визначення об'єкта злочину вченими використовується категорія інтересу. І можна погодитися з тими авторами, які, власне стверджують, що тісний зв'язок між ними "дає підставу назвати суспільні відносини суспільними інтересами в дії", що загальним об'єктом усіх злочинів є інтереси народу, родовими - група однорідних або по характеру, або по приналежності до визначеного суб'єкта інтересів, безпосереднім - конкретний інтерес, що має не менш конкретного свого носія з його соціально-індивідуальними ознаками. Разом з тим, визначення об'єкта злочину повинний бути статичним і відповідати конкретно-історичному періоду суспільного розвитку. Уточнюючи правове значення категорії інтересу для визначення об'єкта злочину, необхідно чітко відповісти на питання, входить інтерес як соціальна категорія в зміст суспільних відносин які є об'єктом кримінально-правової охорони, чи ні. На нашу думку, на це питання варто відповісти позитивно.

У теорії кримінального права виокремлюють основний та додатковий безпосередні об'єкти. Основний безпосередній об'єкт — це об'єкт, проти якого головним чином, насамперед спрямовано злочин, а додатковий — це об'єкт, шкода якому завдається у зв'язку з посяганням на основний.

Отже, об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом суспільні відносини [28]. Для порівняння розглянемо наприклад окремі положення кримінального закону щодо злочинів проти правосуддя.

М. Вітязь вважає, що об'єктом злочину останнім часом дедалі частіше визнають не міфічні суспільні відносини, а цінності, зазначені в ч. 1 ст. 1 КК України та в назвах розділів його Особливої частини. З огляду на назву Розділу XVIII, в якому розміщено ст. 389-1, однією з таких цінностей є правосуддя. Для з'ясування його сутності та змісту необхідно керуватися ст. 124 Конституції України, адже в ній визначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Діяльність інших органів та осіб, що сприяють суду в

здійсненні правосуддя, винесено Основним Законом України за межі власне правосуддя. Однак у КК України до переліку злочинів проти правосуддя включено і такі, що безпосередньо не стосуються діяльності суду [5].

Суспільні відносини стають об'єктом охорони кримінального закону з прийняттям норми, що встановлює кримінальну відповідальність за конкретний вид злочину. Об'єктом же злочину суспільні відносини стають у випадку здійснення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цією нормою. Тобто не завжди злочин можна відрізнити від провини по об'єкту – характер і ступінь небезпеки діяння, визнаного злочином, визначаються не тільки його об'єктом, але і характером і вагою наслідків, способом і коштами здійснення, суб'єктивні відношення до вчиненого й іншими обставин.

Загальне вихідне уявлення про об'єкт злочину як суспільних відносин - лише перша ступінь пізнання цього явища. У силу абстрактності воно не може виконувати роль інструмента для юриста-практика, тому що останнього цікавить не злочин узагалі, а конкретний злочин, зроблений конкретною особою в умовах даного місця і часу і, отже, що порушило живі конкретні суспільні відносини.

Аналіз і узагальнення відомостей про поняття суспільних відносин взагалі з різних джерел знання, у тому числі з області кримінального права, показують, що суспільні відносини - це взаємини між людьми з приводу цікавлячих їхніх предметів, явищ матеріального і духовного світу. Є досить основ думати, що зазначені взаємини між людьми є не чим іншим, як їх взаємним поведженням. Таке поведження виявляється в активній формі й у пасивній формі.

Слід зазначити, що злочин чи інше правопорушення в наведених випадках є спроба односторонньої зміни сформованих нормальних форм людського спілкування і тому не може вважатися суспільними відносинами навіть у негативному плані. Звичайно, вчиняючи злочин, особа тим самим виявляє своє відношення до чого-небудь чи до кого-небудь. Однак

суспільним відносином це не є, тобто немає підстав факт правопорушення ототожнювати із суспільними відносинами.

Правильне уявлення про суспільні відносини як взаємному поводженні двох сторін припускає також облік наступних моментів: а) суспільні відносини, у які кожний вступає з тим чи іншим членом суспільства, є умовами існування кожного і суспільства в цілому;

б) якими повинні бути всякий раз такі відносини, кожному підказує позитивний досвід, традиції, звичаї, нарешті, норми права, що моделюють ці суспільні відносини;

в) акт зчеплення поводження сторін конкретних суспільних відносин, що робить його взаємним, відбувається по-різному і не завжди синхронно. Нерідко між актом поводження одного і відповідним актом поводження іншого виявляється значний розрив у часі і місці здійснення. Хто є хто, установлюється при розслідуванні злочину. За формою прояву останнього можна скласти і уявлення про протилежні йому форми поводження як елементи нормальних міжособистісних суспільних відносин;

г) структуру конкретних суспільних відносин становлять наступні елементи: дві сторони, поводження сторін, предмет, із приводу якого має місце таке поводження. При цьому елементами, що супроводжують суспільним відносинам, вступає інтерес, правова форма й ін., що не входять у його внутрішню структуру.

Сторонами суспільних відносин можуть бути як окремі особистості, так і окремі суспільні і державні структури і їхні представники. У кримінальному праві в плані дослідження суспільних відносин як об'єкта чи охорони об'єкта деформації під впливом злочину увага акцентується в основному на двох їхніх типах:

- а) на відносинах між окремими особистостями;
- б) відносини між окремими особистостями і державними чи суспільними структурами і їхніми представниками.

Відповідно до Закону України від 13 квітня 2012 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» Розділ XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України) було доповнено ст. 389-1, якою встановлено кримінальну відповідальність за два злочини: умисне невиконання угоди про примирення та умисне невиконання угоди про визнання винуватості.

Слід зазначити, що формулювання диспозиції тієї чи іншої статті КК України, що визначає відповідне діяння як злочин, містить у собі набір ознак, за наявності яких і можливе притягнення до кримінальної відповідальності. За відсутності хоча б однієї такої ознаки (час, місце, обстановка, особливості суб'єкта злочину, мотив вчинення злочину, істотна шкода тощо), діяння автоматично не можна вважати злочином.

Наявність додаткового безпосереднього об'єкта нерідко дає можливість відмежувати один злочин від іншого, правильно кваліфікувати вчинене діяння. Безпосередній додатковий об'єкт може бути обов'язковим та факультативним: в останньому випадку шкода або загроза для такого (факультативного) об'єкта за конкретних обставин вчинення злочину може виникнути, а може і не виникнути.

У Науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України наведено таку класифікацію об'єктів злочину:

1. Загальний об'єкт, під яким розуміють усю сукупність суспільних відносин та соціальних благ, що охороняються кримінальним законом.
2. Родовий об'єкт – група схожих (однорідних) суспільних відносин та соціальних благ, на які посягає відповідна група злочинів. Як правило, саме за родовими об'єктами провадиться розміщення злочинів по розділах Особливої частини.
3. Безпосередній об'єкт – комплекс суспільних відносин чи певне соціальне благо, на які безпосередньо посягає той чи інший конкретний злочин.

У кримінальному праві виокремлюють основний та додатковий безпосередні об'єкти. Основний безпосередній об'єкт — це об'єкт, проти якого головним чином, насамперед спрямовано злочин, а додатковий — це об'єкт, шкода якому завдається у зв'язку з посяганням на основний.

Злочини проти власності становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне із найбільших цінних соціальних благ — право власності. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю. Ніхто не може бути протиправне позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

1.2. Захист права власності у кримінальному праві

Передбачення в Особливій частині КК відповідальності за всі посягання на власність незалежно від її форми забезпечує всім суб'єктам права власності однаковий кримінально-правовий захист, як того вимагають Конституція України та Закон України "Про власність". За суб'єктом здійснення права власності чинне законодавство виокремлює: а) право власності українського народу; б) право державної власності; в) право комунальної власності; г) право колективної власності (у т.ч. підприємств, громадських організацій та інших об'єднань громадян); д) право приватної власності, у тому числі право спільної власності подружжя, членів сім'ї, осіб, що ведуть селянське (фермерське) господарство; е) право власності інших держав, їх юридичних осіб, спільних підприємств та міжнародних організацій.

Родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК, є врегульовані законом суспільні відносини власності, передусім відносини з приводу володіння, користування і розпорядження майном.

Додатковими обов'язковими об'єктами злочинів, які вчиняються з використанням насильства або погрози його застосування (насильницький грабiж, розбiй, вимагання, погроза знищення майна), виступають здоров'я, життя, психiчна або фiзична недоторканiсть людини. При знищеннi чи пошкодженнi майна додатковими факультативними об'єктами можуть виступати громадський порядок, екологiчна безпека.

Теорiя кримiнального права однiєю з обов'язкових ознак складу злочину визначає предмет злочину. За визначенням М.Й. Коржанського предмет злочину – це конкретний матерiальний об'єкт, в якому проявляються певнi сторони, властивостi суспiльних вiдносин (об'єкта злочину), чином фiзичного чи психiчного впливу на який заподiюється суспiльно небезпечна шкода у сферi цих суспiльних вiдносин [15; с.173]. Але таке визначення не розмежовує предмет злочину i предмет суспiльних вiдносин. Тому бiльш правильним з точки зору кримiнального права є визначення предмету злочину як речей матерiально свiту, до яких належать майно, грошi, цiнностi – речi, вилученi з цивiльного обороту та речi, не вилученi з цивiльного обороту. Предмет присутнiй лише в тих злочинах, в яких його наявнiсть передбачена в диспозицiї конкретної статтi.

Ця ознака складу злочину забезпечує його чiтке вiдмежування вiд iнших злочинiв, пiдкреслюючи iндивiдуальнi особливостi, а також значною мiрою визначає характер i ступiнь суспiльної небезпечностi злочинних дiянь. Для пiзнання предмета злочину зазвичай використовують три групи його ознак: фiзичнi, соцiальнi та юридичнi [29, с. 110].

Найбiльш наближеним до сутностi цього явища, на наш погляд, є розумiння предмета злочину, запропоноване В.М. Куцом та розвинуте його учнями [22]. На їхню думку, предметом злочину є не лише речi, а й будь-якi iншi субстанцiї, що передбаченi кримiнальним законом або однозначно витiкають з його змісту, протиправне поведiння з якими утворює склад вiдповiдного злочину. В назвi та диспозицiї ст. 389-1 КК України йдеться про

невиконання угоди про визнання винуватості. В цій же роботі вченим розглянуті питання примирення учасників кримінально-правового конфлікту.

Отже, предметом цього злочину в законі безпосередньо визначено зазначену угоду. Вона повністю відповідає фізичним, соціальним та юридичним ознакам предмета злочину. Саме шляхом протиправного поводження з угодою – умисним невиконанням її умов – можна заподіяти шкоду правосуддю як основному безпосередньому об'єкту цього злочину та діяльності інших органів, що сприяють здійсненню правосуддя, як додатковому об'єкту у складі цього злочину.

Предметом абсолютної більшості злочинів проти власності закон називає майно — речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру.

До фізичних ознак належить те, що вказані речі можуть бути вилучені з володіння законного власника або пошкоджені чи знищені.

Юридичними ознаками майна як предмета злочинів проти власності є те, що, по-перше, таке майно повинно бути чужим для винного, по-друге, воно, як правило, має належати на праві власності іншому суб'єкту права власності, по-третє, воно не повинно виступати предметом злочинів, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК.

Чужім слід визнавати майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні винного. Не є власниками майна колективних підприємств, підприємств, які засновані на власності об'єднань громадян, акціонерних товариств члени (акціонери) цих підприємств, об'єднань і товариств, а тому незаконне заволодіння ними таким майном, знищення чи пошкодження його утворює склад відповідного злочину проти власності.

Володіння, користування і розпорядження майном, яке за правом спільної сумісної власності належить подружжю або особам, що спільно ведуть селянське (фермерське) господарство, здійснюється такими особами за взаємною домовленістю. Порухення ними цього порядку може за

наявності для того підстав утворювати склад самоправства і кваліфікуватися за ст. 356.

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, прекурсорів, обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, документів, штампів, печаток чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службової особи своїм службовим становищем, викрадення предметів, які знаходяться в місці поховання або на трупі, викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства, викрадення на полі бою речей, що знаходяться" при вбитих чи поранених, не може кваліфікуватися за статтями, зазначеними у цьому розділі. Незаконне заволодіння таким специфічним майном виділене законодавцем в окремі склади злочинів (ст. ст. 262, 308, 312, 313, 357, 297, 410, 432).

Пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні та газові пістолети, ракетниці, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні й освітлювальні засоби, що не містять вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до предметів, за викрадення, привласнення, вимагання яких або заволодіння якими шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем передбачена відповідальність за ст. 262. У зв'язку з цим викрадення таких предметів чи заволодіння ними будь-яким іншим із перелічених способів потрібно розглядати як відповідний злочин проти власності. Викрадення завідомо несправної вогнепальної зброї (наприклад, навчальної) або протиправне заволодіння нею у будь-який інший із зазначених способів і приведення її у придатний до використання за призначенням стан необхідно кваліфікувати як відповідний злочин проти

власності та як незаконне виготовлення вогнепальної зброї. Так само необхідно кваліфікувати дії винного у тому разі, коли для виготовлення придатної для використання зброї частина деталей ним викрадалась, а інша частина була вироблена самостійно чи придбана будь-яким іншим способом.

Незаконне заволодіння транспортним засобом визнається злочином проти безпеки руху та експлуатації транспорту і підлягає кваліфікації за ст. 289.

Предметом злочинів проти власності може бути як рухоме, так і нерухоме майно: житлові будинки, квартири, засоби виробництва, транспортні засоби, грошові кошти, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба та насадження на земельній ділянці, вироблена продукція, акції, деякі інші цінні папери, а також інше майно споживчого і виробничого призначення.

Привласнення особою знайденого або чужого цінного майна, що випадково опинилося у неї, не є викраденням і виділено законодавцем у самостійний склад злочину (ст. 193).

Майну як предмету злочинів проти власності, пов'язаних з його знищенням чи пошкодженням (ст. ст. 194—196), притаманні певні особливості порівняно з майном як предметом викрадення, привласнення, вимагання майна, заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службової особи своїм службовим становищем (ст. ст. 185—187, 189—191). Адже, як правило, неможливим є викрадення нерухомого майна, лісів, надр як таких. Знищення ж перелічених об'єктів або їх пошкодження є реально можливим. З іншого боку, можна вимагати право на майно, але знищити чи пошкодити таке право неможливо.

Предметом злочинів проти власності, пов'язаних з його знищенням чи пошкодженням, може бути будь-яке майно, окрім певних його видів, знищення чи пошкодження яких визначено законом спеціальним видом знищення чи пошкодження чужого майна. КК до таких видів знищення чи

пошкодження майна відносить знищення (руйнування) чи пошкодження (зіпсуття) таких видів майна, як, зокрема: об'єкти, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення (ст. 113), релігійні споруди та культові будинки (ст. 178), релігійні святині (ст. 179), лісові масиви або зелені насадження (ст. 245), дерева і чагарники у лісах, лісові насадження (ст. 246), території, взяті під охорону держави, та об'єкти природи заповідного фонду (ст. 252), радіоактивні матеріали (ст. 265), шляхи сполучення, споруди на них, рухомий склад або судна, засоби зв'язку чи сигналізації (ст. 277), магістральні нафто-, газо- та нафтопродуктопроводи, відводи від них, а також технологічно пов'язані з ними об'єкти, споруди, засоби автоматики, зв'язку, сигналізації (ст. 292), пам'ятки історії або культури (ст. 298), Державний прапор України (ст. 338), майно, що належить працівникові правоохоронного органу, службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, судді, народному засідателю, присяжному, захиснику, представнику особи або їх близьким родичам (ст. ст. 347, 352, 378, 399), офіційні документи, штампи, печатки (ст. 357), кабельна, радіорелейна, повітряна лінії зв'язку, або споруда чи обладнання, які входять до їх складу (ст. 360), військове майно (ст.ст. 411, 412).

За певних обставин знищення чи пошкодження такого майна має додатково кваліфікуватися за ст. ст. 194 та 196. Наприклад, це може мати місце у разі, коли знищення чи пошкодження спеціального виду майна здійснюється шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом і такий спосіб не передбачено як кваліфікуючу ознаку знищення чи пошкодження такого майна, а саме діяння є менш небезпечним, ніж злочин, передбачений ч. 2 ст. 194. Якщо ж зазначені способи визначено законом обтяжуючою ознакою знищення чи пошкодження спеціального виду майна обставиною, то вчинене слід кваліфікувати лише за статтею КК, яка передбачає відповідальність за його знищення чи пошкодження навіть за

умови, що санкція цієї статті (наприклад, санкція ч. 2 ст. 252) є менш суворою, ніж санкція ч. 2 ст. 194.

У ряді випадків умисне знищення чи пошкодження спеціального виду майна слід розглядати як злочин проти власності і кваліфікувати лише за ст. 194. Таку правову оцінку вчинене має отримувати тоді, коли відсутні певні ознаки (спеціальні мета, наслідки тощо), з якими закон пов'язує наявність спеціального складу знищення або пошкодження майна. Так, умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, якщо воно не спричинило і не могло спричинити аварію поїзда чи судна, не порушило нормальну роботу транспорту, не створило небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, слід кваліфікувати не за ст. 277, а за ст. 194.

Проблеми диференціації кримінальної відповідальності за злочини проти власності завжди перебували в центрі уваги вчених. Зумовлюється це не тільки суто теоретичним інтересом до вказаної проблематики, але й практичними міркуваннями. Адже, як свідчать дані офіційної статистики, злочини проти власності були і залишаються одними з найбільш поширених в структурі злочинності України.

1.3. Суспільна небезпечність злочинів проти власності

В сучасних умовах формування правової держави і суспільства становлення України як незалежної, демократичної, суверенної соціальної та правової держави із сучасною ринковою економікою неможливе без належного захисту власності, який має не лише забезпечувати стабільність і розвиток економічної системи нашої держави, а й сприяти підвищенню рівня добробуту всього українського населення.

У людській свідомості вчинення злочину традиційно асоціюється з покаранням злочинця. В юриспруденції це знайшло своє відображення в

принципі невідворотності покарання. Але поряд з покаранням людська спільнота завжди вдавалася й до іншої реакції на вчинений злочин – до примирення злочинця з потерпілим. Відповідно завжди в суспільстві існували два типи правосуддя: каральне або репресивне та відновлене або примирне. Співвідношення означених типів правосуддя в практиці того чи іншого суспільно-державного устрою залежить від низки обставин, у тому числі від визначення сутності самого злочину. Якщо до злочину ставляться як лише до суспільно-небезпечного діяння, відповідно перевага надається каральному правосуддю. Коли ж злочин розглядається переважно як конфлікт між злочинцем та потерпілим, цей конфлікт намагаються розв'язати шляхом примирення його учасників [22, с. 6].

Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, які охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Це — об'єктивна властивість злочину, реальне порушення відносин, що склалися в суспільстві. Виникнення, зміна, втрата суспільної небезпечності діяння обумовлені об'єктивними закономірностями суспільного розвитку, нерозривним зв'язком з тими соціально-економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. У частині 1 ст. 11 КК [29] суспільна небезпечність як обов'язкова ознака злочину тільки називається, її зміст закон не розкриває. Між тим порівняльний аналіз різних видів правопорушень (адміністративних, дисциплінарних тощо) свідчить, що їх суспільна небезпечність не рівнозначна суспільній небезпечності злочину. Суспільна небезпечність злочину як виду правопорушення є значно більшою. Не тотожні за своєю небезпечністю і різні злочини.

Оцінка суспільної небезпечності діяння як ознаки злочину відбувається на двох рівнях. По-перше, на законодавчому, коли законодавець криміналізує суспільне небезпечне діяння, по-друге, на правозастосовному, коли слідчий, прокурор, суддя оцінюють суспільну небезпечність вчиненого злочину. Тому суспільна небезпечність і належить до оціночних понять. Критерієм оцінки

суспільної небезпечності, її ступеня виступають об'єктивні і суб'єктивні ознаки злочину.

Отже у підсумку слід зазначити, що суспільно небезпечні наслідки переважної більшості злочинів проти власності полягають у заподіянні прямої матеріальної шкоди (реальних збитків), пов'язаної з фактичним зменшенням майнового фонду власника в результаті вилучення майна, його пошкодження, знищення тощо. Щоправда, під час обчислення розміру майнової шкоди від злочину, передбаченого ст. 192 КК, ураховуються не лише реальні збитки власника майна, а й не одержані ним доходи (упущена вигода). Розмір майнової шкоди, завданої викраденням (статті 185,186 КК), заволодінням (статті 190, 191 КК), привласненням (статті 191, 193 КК), розтратою (ст. 191 КК) чи знищенням (статті 194,194-1,196 КК), як правило, визначається вартістю майна, яке було викрадено, привласнено, розтрачено, знищено тощо.

Для правильного й уніфікованого обчислення окремих видів майнової шкоди існує відповідне нормативно-правове забезпечення.

Слід звернути увагу, що в тих посяганнях на власність, які згідно з кримінальним законом вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, має бути встановлено причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

2.1. Основний та безпосередній об'єкт злочинів проти власності

Об'єкт крадіжки - право власності на майно фізичних та юридичних осіб. Майно, як предмет крадіжки - це речі і матеріальні цінності, які перебувають у власності фізичної чи юридичної особи, державного, комунального або приватного утворення та об'єкти на праві господарського відання, оперативного управління, оренди, застави, зберігання тощо.

Родовим та безпосереднім об'єктом грабежу як злочину проти власності є врегульовані законом суспільні відносини власності. Якщо при грабежі застосовується насильство, то додатковими необхідними безпосередніми об'єктами злочину виступають здоров'я, психічна або фізична недоторканність людини.

Коло суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, динамічне. Воно змінюється в часі в залежності від того, які нові відносини складаються в суспільстві, у сфері політики, економіки й ін. соціальних сферах. А далі визначення об'єкта злочину залежить від того, які суспільні відносини мають потребу в захисті кримінально-правовими засобами. Визначивши ці суспільні відносини, законодавець вводить у кримінальний кодекс відповідні норми.

З метою розвитку проблеми криміналізації умисних діянь, що посягають на право власності на комп'ютерну інформацію, з нашої точки зору, доцільно перейняти досвід іноземних країн, які вже зіткнулися із проблемою крадіжки комп'ютерної інформації. Наприклад, в США за хакерський злам системи, результатом якого є заволодіння особистими номерами кредитних карток, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі.

Більшість сучасних науковців підтримують концепцію визначення

об'єкта злочину як суспільних відносин. Серед них слід відмітити сучасного українського вченого В.К. Матвійчука, який беручи до уваги теоретичні надбання інших вчених, відмічає, що визнання суспільних відносин як об'єкта злочину є дійсно науково обґрунтованим [42, с. 102-106].

Концепцію розуміння об'єкта злочину в якості суспільних відносин, крім сучасних українських вчених, продовжують доповнювати та розвивати також й інші вчені. Зокрема, велику увагу проблемі визначення об'єкта і предмета злочину приділив А.В. Шульга, на думку якого злочинне посягання порушує певні відносини між людьми в суспільстві – суспільні відносини [81, с. 19-23].

Об'єктом злочину ці суспільні відносини стають тільки тоді, коли відбувається конкретне діяння, що спричиняє шкоду, або створює загрозу заподіяння шкоди.

Об'єкт злочину є невід'ємним елементом складу злочину. Якщо немає об'єкта, то отже немає і злочину. От чому законодавцем чітко визначені суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом, посягання на які тягне за собою кримінальну відповідальність у встановленому порядку. Отже, об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом суспільні відносини.

Отже, основним безпосереднім об'єктом переважної більшості злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК, є право власності в цілому, тобто як уся "тріада повноважень власника" (статті 185-191 КК тощо). Утім деякі злочини проти власності посягають лише на окремі повноваження власника або посягають не на право власності, а на речові чи зобов'язальні права законного володільця.

Право власності - це право власника володіти, користуватися та розпоряджання своїм майном, яке він здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Слід також пам'ятати, що відповідно до положень глави 14 ГК основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх

господарська діяльність, окрім права власності становлять і такі речові права, як право господарського відання та право оперативного керівництва.

Додатковими обов'язковими об'єктами злочинів проти власності виступають:

а) життя та здоров'я особи (насильницький грабіж; розбій; вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи; умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально-небезпечним способом, або якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки; погроза знищення майна; необережне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей);

б) воля особи (вимагання); в) встановлений порядок забезпечення споживачів певними видами енергії, а також нормальна діяльність об'єктів електроенергетики і теплопостачання (викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання); г) правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ і підприємств (привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем); д) правомірна управлінська діяльність державних і самоврядних органів у галузі земельних та архітектурно-будівельних відносин (самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво); е) психічна недоторканість особи (погроза знищення майна); нормальна робота ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а також встановлений порядок їх використання (шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки) тощо.

Право власності як суспільні відносини є об'єктом цілої низки злочинів. В злочинах проти права власності на комп'ютерну інформацію власне інформація як об'єкт права власності є предметом злочину.

2.2. Поняття та предмет злочинів проти власності

Предметом злочинів, описаних нормами розділу VI Особливої частини КК, є майно. При цьому слід відзначити, що: 1) у розділі VI Особливої частини КК "право на майно" розглядається не як різновид майна, а як окрема правова категорія; 2) слово "майно" у статтях 185-198 КК вживається у значенні цивільно-правового терміна "річ"²⁹².

У кримінально-правовій літературі висловлюються й інші думки щодо предмета злочинів проти власності. Так, більшість криміналістів вважає, що предметом вимагання та шахрайства може бути не лише майно, а й "право на майно" та "дії майнового характеру"²⁹³. Інші науковці категорично заперечують таку можливість, зокрема через те, що "право на майно" та "дії майнового характеру" не є речами матеріального світу, а отже, не можуть бути предметом цих злочинів.

Окремі дослідники упевнені, що предметом злочинів проти власності може бути інформація, інтелектуальна власність тощо.

Свідомо уникаючи дискусії з цього питання зазначимо, що з нашої точки зору, предметом вимагання та шахрайства (власне, як і всіх злочинів проти власності) завжди виступає те чи інше майно (річ). Це обумовлено тим, що розділ VI Особливої частини КК передбачає "Злочини проти власності", а власність і як економічна, і як юридична категорія завжди пов'язана з конкретним майном (реччю). Так, у ч. 1 ст. 316 ЦК зазначається, що правом власності є право особи на річ (майно). Інша справа, що в одних випадках між діянням винного і майном (реччю) як предметом злочину існує прямий об'єктивний зв'язок (наприклад, у разі заволодіння, привласнення, розтрати, пошкодження, знищення), а в інших - такий зв'язок опосередкований через порушення речових чи зобов'язальних прав потерпілого щодо нього (зокрема, така ситуація має місце у випадку вимагання передати право на майно або вчинити інші дії майнового характеру; придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою). Однак і в першому, й у другому випадку

суспільно небезпечне діяння вчиняється з приводу конкретного майна (речі), яке і є предметом того чи іншого злочину проти власності. Діяння ж, яке не посягає на речові чи зобов'язальні права власника чи законного володільця конкретного майна, не є злочином проти власності. Отже, предметом злочинів, передбачених статтями 185-198 КК, може бути лише майно в значенні цивільно-правового терміна "рід".

Рід, як впливає з положень ст. 179 ЦК, є предметом матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки²⁹⁷.

До речей належить також продукція, плоди та доходи (ст. 189 ЦК); гроші (ст. 192 ЦК); валютні цінності (ст. 193 ЦК) та цінні папери (глава 14 ЦК). Особливим об'єктом цивільних прав, на який, як правило, поширюється правовий режим речі, є тварини (ст. 180 ЦК).

Слід зауважити, що та чи інша рід може бути визнана предметом злочинів проти власності лише в тому разі, якщо їй притаманні такі обов'язкові ознаки.

1. Фізична - рід має бути предметом матеріального світу;
2. Економічна - рід, яка виступає предметом того чи іншого злочину проти власності, має бути матеріальною цінністю.
3. Соціальна - за допомогою праці людей така рід має бути створена або відокремлена від природного середовища.
4. Юридична - рід, яка виступає предметом того чи іншого злочину проти власності, має бути чужою для винного.

При цьому предметом окремих видів посягань на власність можуть бути й такі речі, щодо яких винний був наділений правомочністю володіння, користування чи розпорядження (зокрема, така ситуація може мати місце під час вчинення злочинів, передбачених ст. 191, 194, 196 КК).

Не є чужим те майно, яке знаходиться у спільній сумісній власності кількох осіб (майно, набуте подружжям за час шлюбу або спільного проживання; майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні кошти членів сім'ї тощо), адже співвласники майна, що є у спільній сумісній

власності, володіють, користуються і розпоряджаються ним спільно (ст. 63 СК). За певних обставин, як слушно зазначає П.В. Олійник, вчинення протиправних діянь щодо майна, яке перебуває у спільній власності, може кваліфікуватися за ст. 356 КК як самоправство [51, С. 29-38].

У контексті аналізу предмета злочинів проти власності слід зауважити, що, вирішуючи питання кваліфікації дій особи, яка вчинила те чи інше діяння, передбачене нормами розділу VI Особливої частини КК, варто завжди звертати увагу на те, чи не міститься в інших розділах Особливої частини КК спеціальні заборони щодо викрадення, привласнення, розтрата, вимагання, пошкодження чи знищення певного виду майна. Якщо такі заборони існують, то все вчинене зазвичай кваліфікується лише за спеціальною нормою (в окремих випадках кваліфікація можлива й за сукупністю злочинів).

В злочинах проти права власності на комп'ютерну інформацію власне інформація як об'єкт права власності є предметом злочину.

П.І. Орлов указує на те, що "інформація - це щось ідеальне - усе те, що знімає невизначеність" [22, с.14-15]. При цьому інформація, на його думку, складається з повідомлень, що є формою представлення інформації та завжди матеріальні. Повідомлення приймаються людиною усіма п'ятьма органами почуття або можуть прийматись та реєструватись приладами, а також бути у вигляді мови або тексту графіка, таблиць тощо. Отже, "... інформація не є річчю, що існує самостійно. Вона завжди зв'язана з яким-небудь речовим носієм, наприклад, з електромагнітним сигналом, зі сторінкою книги, за активним чоловічим мозком і т.д." [22, с. 12]. Подібний погляд на сутність інформації висловлюють й інші вчені [17, с. 6; 17, с. 8]. Як ми бачимо, інформації властивий свого роду дуалізм: з одного боку - це ідеальне явище, з іншого матеріальне. Але, ж це вже було підмічено, у реальному бутті інформація невіддільна від носія. Д.В. Огородов в свою чергу, наголошує на тому, що між інформацією та її носієм відсутній нерозривний зв'язок [20], тобто, вона не "прив'язана" до якогось конкретного носі і може легко

змінювати свою форму закріплення.

Вперше у вітчизняній правовій практиці інформація визначається як об'єкт захисту в статті 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [3]. Законом передбачається, що об'єктом захисту є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації [16, с. 114]. Таким чином, під «комп'ютерною інформацією» розуміється інформація, яка обробляється і зберігається в автоматизованій системі (АС), зафіксована на фізичному носії у формі, доступній сприйняттю ЕОМ, або передається телекомунікаційними каналами за допомогою електромагнітних сигналів з однієї електронно-обчислювальної машини (ЕОМ) на іншу, і має велике значення в нашому житті і що буде коли цією інформацією заволодіють особи, на меті яких є заволодіння матеріальними благами, чи не є це особливою формою крадіжки [22, с.25].

О.Е. Радутний, розглядаючи інформацію як предмет злочину, стверджує, що "фізична ознака може вказувати лише на форму (документ, прилад електронний носій тощо), але не на сутність явища" [65, с.10]. Виходячи із цього положення, він пропонує предметом злочину визнавати "речі або інші явища об'єктивного світу (інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діянні особи ознак складу конкретного злочину".

Вважає інформацію предметом злочину, також і Є.В. Лашук [36, с. 76]. А.О. Музика та Д.С. Азаров підтримують точку зору, ж О.Е. Радутного, так і Є.В. Лашука. Вони пропонують включити до предмету злочину не тільки речі матеріального світу, але й певні, об'єктивно існуючі явища, утворення - комп'ютерну інформацію [1, с. 115]. Н.А. Розенфельд, у своїй праці вводить термін "віртуальний предмет" - "такий предмет об'єктивного світу, який створений за допомогою спеціальних методів та (або) способів, є фізично відсутнім, але має зовнішнє представлення, або може набути такого представлення, за допомогою спеціальних методів або способів впливу"

[68, с. 9]. Наукову концепцію визнання предметом злочину не тільки матеріальних речей підтримують також інші вчені. Враховуючи викладене, слід сказати, що визнання інформації (у тому числі комп'ютерної) предметом злочину є необхідністю сьогодення, умовою правильної кваліфікації та визначення сутності злочинів, у яких вона фігурує.

М.В. Карчевський вказує, що юридична ознака комп'ютерної інформації характеризується тим, що вона є чужою для винного і має власника [15, с.7]. Вказівка на те, що комп'ютерна інформація є об'єктом права власності міститься в багатьох наукових джерелах, більшість з яких базується на положеннях ст.38 Закону України "Про інформацію" [61]. Дійсно, його ст.38 закріплює право власності на інформацію - врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.

Але якщо звернутися до ст.316 ЦК 2003 р., то в ній під правом власності розуміється право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [2]. Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК). Інформація в ЦК віднесена до нематеріальних благ (глава 15 ЦК). Ст.420 ЦК до об'єктів права інтелектуальної власності відносить літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) та інше. Тобто, по суті певні види інформації. Таким чином, необхідно відмітити, що в цивільному законодавстві існують певні протиріччя стосовно правового статусу інформації. Крім того, по-різному можуть співвідноситися правовий режим інформації та її матеріального носія.

Таким чином, перед нами постає проблема - яку інформацію з юридичної точки зору вважати предметом злочинів, що аналізуються. Дійсно, інформація ж об'єкт цивільного права (отже, і ж предмет злочину) характеризується складністю. На думку Д.В. Огородова, інформація як об'єкт правових відносин в інформаційній сфері різноманітна і не є єдиним,

монолітним явищем, правові режими інформації характеризуються різноманіттям навіть у рамках однієї галузі права. Дуже вдалою, на наш погляд, є його пропозиція, виходити з того, що «... інформація, залишаючись з фізичної точки зору тим самим явищем, здатна нести на собі, виражати різні суспільні цінності» [50]. Розглядаючи інформацію в юридичному аспекті, ж зазначає Д. В. Огородов, варто назвати дві групи правових режимів, жими вона наділяється: - правові режими власне інформації (наприклад, масова інформація, таємниці й ін.). У цих випадках юридична і природно-наукова характеристики інформації збігаються; - правові режими, що виражають інші об'єкти, наприклад: невідчужувані нематеріальні блага, безготівкові гроші, бездокументарні цінні папери, докази в юридичному процесі та ін. У цих випадках для законодавця має значення не сама інформація, а інше соціальне благо, що виражає інформація.

Комп'ютерна інформація - це інформація (відомості), що представлена у формі, придатній для її безпосередньої обробки в комп'ютерній системі й/або телекомунікаційній мережі, у тому числі комп'ютерні програми

Конфіденційність, цілісність і доступність - властивості інформації, що належать до специфічної форми її фіксації є соціально значимими та дозволяють найбільш повно визначити механізм заподіяння шкоди предмету суспільних відносин і характер суспільно небезпечних наслідків злочину.

Не менш важливими ознаками комп'ютерної інформації, що впливають визнання її предметом конкретного злочину, є економічна та юридична (правовий режим інформації) ознаки.

Комп'ютерна інформація прямо передбачена як предмет злочину в усіх складах злочинів, передбачених розділом XVI "Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку" КК України. Проте однією із головних змін в напрямку приведення чинного Кримінального кодексу України до реалій сьогодення є визнання викрадення комп'ютерної інформації шляхом її таємного вилучення за рахунок доповнення ст. 185

частиною 6, а саме: «Крадіжка, вчинена шляхом кібератаки, в результаті якої відбулося присвоєння інформації щодо особи, її матеріального стану, контактної інформації та інформації щодо доступу до банківських рахунків особи, що понесло за собою отримання потерпілим матеріальних збитків – карається позбавленням волі від трьох до семи років.

Позицію щодо необхідності криміналізації діянь, що посягають на право власності на комп'ютерну інформацію, нескладно аргументувати: по-перше - із розвитком можливостей користування банківськими картами, на яких зберігаються гроші, і можливістю керування ними через інтернет, ми стали незахищені від зловмисників, які можуть незаконно заволодіти приватною інформацією; по-друге – із розвитком інтернет-торгівлі кожна людина, майже не задумуючись, вказує на різних інтернет-сайтах свої особисті дані, які згодом можуть бути використані третіми особами, зокрема номери телефонів, адреси проживання та постійного перебування, паролі тощо; по-третє, із розвитком інтернет-мереж кожна країна в світі повинна пристосувати чинне законодавство до реалій інтернет-загроз, і чим швидше це станеться, тим більше буде захищене суспільство. Розширення об'єктів посягань на права власності були і є необхідною мірою відповідності кримінально-правової охорони реаліям суспільного життя.

Стаття 185 КК України визначає, що крадіжка - таємне викрадення чужого майна. Таємність вилучення майна відрізняє крадіжку від інших форм викрадення. Найпоширенішим є таємний спосіб викрадання чужого майна, грошей та/або цінностей. [29]

Головною ознакою крадіжки є таємний спосіб її вчинення. Таємно, тобто непомітно для власника, володаря чи охоронця в їх відсутність чи присутності, але непомітно для них (в силу різних особливих обставин). Крадіжкою також вважається непомітне викрадення майна третіх осіб (сторонніх), що не помічають викрадення чи не усвідомлюють того, що відбувається. Розкрадання вважається таємним і тоді, коли воно спостерігається та усвідомлюється співучасниками і особами, причетними до

цього злочину.

Викрадання визнається таємним і тоді, коли винний вилучає майно у присутності інших осіб, на потурання з боку яких він розраховує з тих чи інших підстав (родинні зв'язки, дружні стосунки, співучасть у вчиненні злочину тощо). Однак вчинюване за таких обставин викрадання перестає бути таємним у тому випадку, якщо такі особи дали підстави винному засумніватися щодо їх "мовчання" з приводу його дій.[23, с.172]

Як крадіжку також розглядають протиправне вилучення чужого майна особою, яка не була наділена певною правомочністю щодо викраденого майна, а за родом своєї діяльності лише мала доступ до цього майна (комбайнер, сторож, стрілець воєнізованої охорони та ін.).

Дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, незважаючи на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном або його утримання, належить кваліфікувати як грабіж, а у разі застосування насильства чи висловлювання погроз його застосування - залежно від характеру насильства чи погроз - як грабіж чи розбій.

Крадіжка визнається закінченою з моменту протиправного вилучення майна, коли винна особа отримала реальну можливість розпорядитися чи користуватися рин (заховати, передати іншим особам, вжити за призначенням тощо). [26, с. 220]

Визначення того, чи мала особа можливість розпорядитися чи користуватися викраденим майном, вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням характеру майна (зокрема його властивостей, розміру, ваги). місця, з якого воно було вилучено (територія заводу, сільськогосподарські угіддя, сейф, магазин тощо) та інших обставин, які дають змогу констатувати факт розпорядження, користування майном на власний розсуд (спосіб охорони майна, механізм вилучення майна, момент затримання винної особи тощо).

Вирішальним для відмежування таємного від відкритого розкрадання є суб'єктивний фактор - думка, міркування винної особи, її оцінка оцінки

присутніми його дій. Тому, якщо винний сумлінно помилявся, вважав, що вчинене ним викрадення або ніхто не спостерігає, або ті, хто спостерігають його дії, не розуміють того, що дійсно відбувається, тобто не усвідомлюють факту викрадення, то воно визнається таємним навіть тоді, коли в дійсності дії винного хтось спостерігав і розумів — вчинюється викрадення.

І навпаки, якщо розкрадання ніхто не бачив, але винний із-за якихось особливих обставин вважав, що його дії хтось спостерігає, тобто розумів, що він вчиняє викрадення в присутності сторонніх, яких він не знає і не знає їхньої оцінки своїх дій, то в таких випадках викрадення визнається відкритим. [23, с. 164]

Наприклад. П., працюючи в нічну зміну, зайшов до сушильної камери рибозаводу і став викрадати в'ялену рибу. Коли П. склав у мішок біля 40 кг риби, то побачив, що одна із дверей камери почала повільно відчинятися. В камері світло було слабке і П. здалося, що до камери заходять робітники іншої зміни. Щоб не бути затриманим, П- схопив мішок з рибою і втік. Потім слідчому і в суді П. стверджував, що викрав лише 40 кг риби, прийшли на роботу робітники іншої зміни, помітили його і він змушений був тікати. У справі було доведено, що в той час, коли П. викрадав рибу, до камери ніхто не заходив і його там ніхто не бачив. Районний суд засудив П. за грабіж, кваліфікуючи його дії як відкрите викрадення. Таке рішення треба визнати правильним, відповідним закону, оскільки головне в злочині - це лиха воля, злочинна рішучість учинити зло, тобто суб'єктивний фактор дії.

З усього наведеного можемо зробити висновок, що головна різниця між таємним та відкритим викраденням в тому, що при відкритому викраденні винний долає істотну психічну перешкоду, психічний бар'єр, докладає значні зусилля для того, щоб їх подолати, розуміючи, що його дії усвідомлюють, розуміють і осуджують присутні при цьому особи (власники, володарі, охоронці, сторонні).

Така психічна перешкода, бар'єр виникає і тоді, коли в дійсності факту викрадення ніхто не бачить, не спостерігає, але винний, сумлінно

помиляючись, вважає, що його бачать, спостерігають і в кожному мить можуть затримати, покликати міліцію тощо.

У таких випадках, коли при викраденні такої психічної перешкоди не виникає, воно повинно визнаватися таємним.

Отже, таємним визнається розкрадання, при вчиненні якого винний не зустрічає ніяких психічних перешкод, будучи впевненим у тому, що його дії ніхто не бачить та не усвідомлює факту викрадення, а присутні при цьому сторонні особи — не осуджують його дій чи ставляться до них байдуже. [77, 112]

Як крадіжку слід розглядати протиправне вилучення чужого майна особою, яка не була наділена певною правомочністю по відношенню до викраденого майна, а за родом своєї діяльності лише мала доступ до цього майна (комбайнер, сторож, стрілець воєнізованої охорони та ін.).

Дії, що розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим або іншими особами і, незважаючи на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном чи його утримання, належить кваліфікувати як грабіж, а у разі застосування насильства чи висловлювання погроз його застосування — залежно від характеру насильства чи погроз — як грабіж чи розбій.

Предметом крадіжки є майно, викрадене таємно від власника. Предметом крадіжки може бути майно, яким особа володіє тимчасово (наприклад, при перенесенні речі з ввічливості або за плату, наглядів за річчю на прохання пасажирів, примірюванні одягу в магазині тощо). В залежності від способу та обставин заволодіння таким майном дії крадія кваліфікуватимуться як крадіжка чи грабіж.

Предметом розкрадання не можуть бути природні багатства, що перебувають у природному стані (земля, її надра, ліс, дичина в лісі або в степу, риба у водоймах), але обернення на свою користь плодів землі, вирощених працею людини, таких як врожаю, саджанців розсадника, лісової продукції, риби та водних тварин, які спеціально вирощуються, диких тварин і птахів, яких утримують у вольєрах тощо, є крадіжкою або ні в залежності

від способу скоєння злочину проти власності. [51, с. 89]

Не може бути предметом крадіжки (або іншого злочину проти власності) майно, що одержано окремими особами від суб'єкта господарської діяльності як позика чи аванс, за трудовою угодою або як обмундирування чи спецодяг, тому що таке майно з моменту передачі особі переходить до неї у власність або у постійне індивідуальне користування. Винятком є марнотратство військовослужбовцем виданих йому для користування обмундирування або спорядження (ст. 413 КК). Не може бути предметом розкрадання і таке майно, яке виявилось загубленим або вийшло із володіння власника в результаті дії стихійних сил природи або інших випадкових обставин.

Не є крадіжкою також привласнення завідомо належного якомусь власнику майна, яке випадково опинилося у особи чи знайдене нею. Такі дії кваліфікують за ст. 193 КК.

Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) — карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

Грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб,— карається позбавленням волі на строк від чотирьох до шести років.

Грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдав значної шкоди потерпілому,— карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років.

Грабіж, вчинений у великих розмірах,— карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років. [26, с. 98]

Грабіж, вчинений в особливо великих розмірах або організованою групою,— карається позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років із конфіскацією майна.

Підвищена суспільна небезпека грабежу порівняно з крадіжкою обумовлюється тим, що грабіжник на відміну від злодія не приховує свого наміру протиправно заволодіти майном, діє відкрито для сторонніх осіб, ігноруючи волю потерпілого чи осіб, у володінні чи під охороною яких перебуває майно, і нехтуючи думкою очевидців.[10, с. 19]

Законодавство визначає грабіж, як відкрите викрадення чужого майна.

Підвищена суспільна небезпека грабежу обумовлюється тим, що грабіжник не приховує свого наміру протиправно заволодіти майном. Він діє відкрито для сторонніх осіб, ігноруючи волю потерпілого або осіб, у володінні або під охороною яких перебуває майно, нехтуючи думкою очевидців.

Виділяють 2 види грабежу – ненасильницький і насильницький.

При ненасильницькому грабежі винний при вилученні майна не звертається до застосування насильства або погрози до потерпілого чи інших осіб (не здійснює цілеспрямованої дії на їх психіку чи тілесну недоторканість), а обмежується прикладенням певних зусиль лише безпосередньо для вилучення майна. Типовим проявом простого грабежу є так званий "ривок", коли грабіжник несподівано для потерпілого чи інших осіб захоплює майно (вихоплює із рук сумку, зриває з голови шапку тощо).

При насильницькому грабежі винний не тільки прикладає певні зусилля для того, щоб безпосередньо вилучити чуже майно, а ще і вдається до насильницького впливу на потерпілого чи інших осіб. При цьому насильство застосовується як засіб протиправного вилучення або утримання такого майна.

Видами грабежу відповідно до кваліфікуючих ознак є:

- 1) грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства;
- 2) грабіж вчинений повторно;
- 3) вчинений за попередньою змовою групою осіб;
- 4) поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище;

5) грабіж, що завдав значної шкоди потерпілому; 6) вчинений у великих розмірах;

7) вчинений в особливо великих розмірах.

Майно, як предмет грабежу - це речі і матеріальні цінності, які перебувають у власності фізичної чи юридичної особи, державного, комунального або приватного утворення та об'єкти на праві господарського відання, оперативного управління, оренди, застави, зберігання тощо [81, с. 59].

Завершуючи розгляд питань, пов'язаних із предметом злочинів проти власності, слід зауважити, що злочинне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення або розтрати (злочини, передбачені статтями 185,190, 191 КК) потрібно відрізнити від дрібного викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення або розтрати (адміністративні правопорушення, передбачені ст. 51 КпАП) саме за предметом посягання, а якщо бути точнішим - за його вартістю. Відповідно до ч. 3 ст. 51 КпАП викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

2.3. Об'єктивна сторона злочинів проти власності

Наступним елементом складу злочину є його об'єктивна сторона. Кримінально-правова доктрина визначає її як зовнішню сторону (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), його наслідками, причинним зв'язком між ними, а також місцем, часом, обстановкою, способом, засобами та знаряддями вчинення злочину [16, с.103].

Кримінальне законодавство України встановлює кримінальну відповідальність тільки за конкретні суспільно небезпечні винні діяння (дію або бездіяльність), передбачені законом як злочин (ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 11 КК).

Як і будь-який акт вольової поведінки людини, злочин являє собою єдність його зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) властивостей і ознак. Зовнішня сторона злочину утворює його об'єктивну сторону, а внутрішня - його суб'єктивну сторону [2, с. 112].

Визнаючи нерозривний зв'язок об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, наука кримінального права в той же час вивчає їх окремо, що необхідно для їх більш глибокого розуміння. Такий підхід дозволяє глибше пізнати об'єктивну і суб'єктивну сторони злочину, що складають у реальній дійсності єдиний і неподільний акт злочинної поведінки.

При виявленні злочину на практиці насамперед стикаються з його об'єктивними ознаками: конкретним актом поведінки суб'єкта у виді дії чи бездіяльності, що завжди здійснюється у певній об'єктивній обстановці, у певному місці і в певний час. Цей акт поведінки завжди відбувається відповідним способом.

Об'єктивна сторона будь-якого злочину пов'язана із зовнішнім виявом суспільної небезпечності і протиправної поведінки особи у формі дії або бездіяльності, яка супроводжується певним психічним станом такої особи. Це вольова поведінка, яка завдає або загрожує завдати шкоди тим чи іншим цінностям, які охороняються кримінальним законом. [15, с. 21]

З вищевикладеного випливає, що об'єктивна сторона злочину характеризується трьома ознаками, а саме діянням; наслідками; та причинним зв'язком між діянням та наслідками.

Об'єктивна сторона крадіжки виражається в дії - таємному незаконному, безоплатному, поза волею власника вилученні чужого майна. Момент закінчення крадіжки визначається за загальним правилом - коли винний вилучив майно та має можливість ним розпорядитися.

Об'єктивна сторона крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК) передбачає таємне викрадення чужого майна. Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони крадіжки: 1) дія (таємне, незаконне, безоплатне, поза волею власника вилучення чужого майна); 2) наслідок, що полягає у заволодінні винним чужим майном;

3) причинний зв'язок між дією та наслідком; 4) спосіб вчинення злочину, що характеризується таємністю [82, с. 45].

Об'єктивна сторона полягає у відкритому викраденні чужого майна (ст. 186 КК). Відкритим визнається викрадення, яке здійснюється у присутності інших осіб, що розуміють протиправний характер дій винного, а він усвідомлює цю обставину. Такими особами можуть бути особи, у власності, володінні або під охороною яких знаходиться майно, на яке здійснюється посягання, очевидці. Однак до таких осіб не можуть бути віднесені співучасники грабіжника та інші особи, в силу певних зв'язків або стосунків з якими винний розраховує на потурання з їхнього боку (не очікує будь-якої протидії вчинюваному ним діянню).[4, с. 67]

Форми чинення грабежу з об'єктивної сторони:

- 1) відкрите викрадення чужого майна без застосування насильства або погрози його застосування (ненасильницький грабіж);
- 2) відкрите викрадення чужого майна із застосуванням насильства або погрози його застосування (насильницький грабіж).

При ненасильницькому грабежі винний при вилученні майна не звертається до застосування насильства чи погрози до потерпілого або інших осіб (не здійснює цілеспрямованої дії на їх психіку чи тілесну недоторканість), тим самим обмежується лише прикладенням певних зусиль лише безпосередньо для вилучення майна. [8, с. 37]

Яскравим прикладом ми вважаємо прояв простого грабежу, так званий "ривок", коли грабіжник несподівано для потерпілого чи інших осіб захоплює майно (вихоплює із рук сумку, зриває з голови шапку тощо).

При насильницькому грабежі винний прикладає певні зусилля для того, щоб безпосередньо вилучити чуже майно та вдається до насильницького впливу на потерпілого або інших осіб. Насильство застосовується як засіб протиправного вилучення чи утримання такого майна. Якщо винний вже отримав можливість розпорядитися, користуватися протиправно вилученим майном та застосовує насильство лише з метою звільнення від затримання,

його дії не можуть визнаватися насильницьким грабежем. [21, с. 49]

Залежно від способу вилучення майна вони можуть розцінюватися як крадіжка чи простий грабіж. Застосування ж насильства у такому випадку утворює окремий злочин проти особи та повинно отримати самостійну правову оцінку залежно від характеру насильства та заподіяної потерпілому фізичної шкоди.

Застосування в процесі відкритого викрадення насильства суттєво змінює правову сутність грабежу: за таких обставин обов'язковим додатковим об'єктом злочину виступає особа потерпілого, до якої було застосовано насильство (її психічна і фізична недоторканість) [22, с. 190].

Грабіж визнається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила майно та має реальну можливість розпорядитися або/і користуватися ним.

Спосіб вчинення грабежу носить відкритий характер, а спосіб вчинення розбою полягає в нападі (як відкритому, так і прихованому, тобто вчиненого, наприклад, із засідки). Насильство (як фізичне, так і психічне), яке може бути застосоване під час грабежу, не повинно бути небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Відмінність крадіжки від грабежу в способі вчинення злочину (крадіжка - таємне викрадення, а грабіж відкрите викрадення).

Місце і час вчинення злочину проти права власності на комп'ютерну інформацію може бути будь-яке, оскільки Інтернет працює майже у всьому світі, тому злочин може статися у будь-який момент за умови наявності підключення до мережі. Спосіб вчинення такого злочину інноваційний – кібератака з метою таємного викрадення через Інтернет комп'ютерної інформації.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII визначає, що кібератака — спрямовані (навмисні) дії в кіберпросторі, які здійснюються за допомогою засобів електронних комунікацій (включаючи інформаційно-комунікаційні технології, програмні, програмно-апаратні засоби, інші технічні та

технологічні засоби і обладнання) та спрямовані на досягнення однієї або сукупності таких цілей, як порушення конфіденційності, цілісності, доступності електронних інформаційних ресурсів, що обробляються (передаються, зберігаються) в комунікаційних та/або технологічних системах, отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів; порушення безпеки, сталого, надійного та штатного режиму функціонування комунікаційних та/або технологічних систем; використання комунікаційної системи, її ресурсів та засобів електронних комунікацій для здійснення кібератак на інші об'єкти кіберзахисту [62].

У підсумку можна зазначити, що діяння як ознака об'єктивної сторони основних складів злочинів, передбачених статтями 185-198 КК, знаходить вираз у: 1) викраденні чужого майна (статті 185, 186, 188-1 КК); 2) нападі, поєднаному з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 187 КК); 3) вимозі передачі чужого майна; передачі права на майно; вчинення інших дій майнового характеру (ст. 189 КК); 4) заволодіти; чужим майном (ч. 2 ст. 191 КК); 5) набутті (придбанні) права на чуже майно (ст. 190 КК); 6) привласненні чужого майна (статті 191, 193 КК); 7) розтраті чужого майна (ст. 191 КК); 8) заподіянні значної майнової шкоди (ст. 192 КК); 9) знищенні (руйнуванні) (статті 194, 194-1, 196 КК); 10) пошкодженні чужого майна (статті 194, 194-1, 196 КК); 11) погрозі знищення чужого майна (ст. 195 КК); 12) невиконанні або неналежному виконанні особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна, своїх обов'язків (ст. 197 КК); 13) самовільному зайнятті земельної ділянки (ст. 197-1 КК); 14) самовільному будівництві будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці (ч. 3 ст. 197-1 КК); 15) заздалегідь не обіцяному придбанні, отриманні, зберіганні чи збуті майна, завідомо одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК).

Переважна більшість злочинів проти власності вчиняються лише шляхом дії. Злочини, передбачені статтями 192,194, 196, 197 КК, можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності.

Способи вчинення злочинів проти власності найрізноманітніші: "таємно", "відкрито", "шляхом обману чи зловживання довірою", "шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем", "шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом", "шляхом самовільного використання електричної або теплової енергії", "шляхом умисного пошкодження приладів обліку" тощо.

Якщо ж говорити про момент закінчення злочинів проти власності, то слід зазначити, що більшість із них вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; умисне або необережне знищення або пошкодження чужого майна; умисне пошкодження об'єктів електроенергетики; порушення обов'язків щодо охорони майна; самовільне зайняття земельної ділянки тощо), інші ж - з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння (розбій; вимагання; погроза знищення майна тощо), а окремі - як з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, так і з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (наприклад, шахрайство може полягати як у набутті (придбанні) права на чуже майно, так і в заволодінні ним).

2.4. Суб'єкт злочинів проти власності

Необхідним елементом досліджуваного складу злочину виступає суб'єкт його вчинення.

Суб'єктом злочину згідно з ст. 18 Кримінального Кодексу України є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [29].

Розглянемо окремо основні ознаки суб'єкта злочину відповідно до цього визначення.

Обмеження кола суб'єктів злочину фізичними особами, тобто людьми, означає, що суб'єктом злочину згідно з українським кримінальним законодавством не можуть бути юридичні особи, що повністю відповідає принципам кримінального права щодо особистої (індивідуальної) відповідальності особи за вчинений злочин за наявності вини [19, с. 67].

Цей висновок фактично закріплено у статтях 6, 7 і 8 КК, де прямо вказується, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації тощо). Якщо на якому-небудь підприємстві в результаті порушення певних правил виробництва, правил охорони праці загинули люди, кримінальну відповідальність несе не підприємство, а конкретно винні в цьому службові особи. Це прямо передбачено в багатьох статтях КК, наприклад, у статтях 172, 223, 271 та ін.

Пропозиції в юридичній літературі щодо передбачення в новому КК України кримінальної відповідальності юридичних осіб не дістали підтримки законодавця.

Як зазначено в ч. 1 ст. 18, обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є осудність особи. В частині 1 ст. 19 вказано, що «осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними».

Поняття осудності дається в ст. 19 Кримінального кодексу України, і означає психічний стан особи, за якого вона під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [20, с. 19].

Отже, осудність – це здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Кримінальний закон виходить із того, що лише осудна особа може вчинити злочин і тому може

підлягати кримінальній відповідальності. Це зумовлено тим, що злочин завжди є актом поведінки особи, що діє свідомо.

Здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) має бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля є взаємозалежними і лише в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації.

Питання про осудність особи виникає тільки в зв'язку із вчиненням нею злочину. Саме щодо нього необхідно з'ясувати здатність особи правильно оцінювати суспільно небезпечний характер вчиненого діяння, його суспільно небезпечні наслідки і керувати своїми діями (бездіяльністю).

Стан осудності – це норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Як правило, стан осудності презюмується, бо він притаманний переважній більшості людей. Тому на практиці питання про встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння. Зі станом осудності пов'язане і досягнення (реалізація) мети покарання. Відповідно до ч. 2 ст. 50 покарання «має на меті не тільки кару, але й виправлення засуджених, а також попередження вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами». Тільки осудна особа здатна правильно усвідомлювати сутність вчиненого злочину, а тому розуміти обґрунтованість і справедливність призначеного покарання. Лише за таких умов призначене покарання багато в чому визначає наступну поведінку засудженого, спонукає його не вчинювати нових злочинів.

Важливість встановлення осудності особи зумовлено тим, що осудність є передумовою вини, а без доведення вини не може бути кримінальної відповідальності та покарання.

Відповідно, осудність є юридичною передумовою вини і кримінальної відповідальності та обов'язковою ознакою суб'єкта злочину, адже лише психічно здорова людина свідомо обирає варіанти поведінки, здатна розуміти те, що чинить, і тому може бути відповідальною за свої суспільне небезпечні діяння. Здатність керувати своїми діями свідчить про можливість ставити перед собою певні завдання, мету і, відповідно, розв'язувати їх і досягати бажаного результату, проявляти свою волю у цьому напрямку чи навпаки, утримуватися від необдуманих вчинків [73, с. 190].

Осудність характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) і юридичним (психологічним). Медичний критерій визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, недоліків розумового розвитку. Юридичний полягає в здатності особи усвідомлювати характер своїх суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та керувати ними.

Взагалі осудність — це нормальний стан психічно здорової людини, а тому існує презумпція психічного здоров'я: кожна особа вважається такою, що не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах і в порядку, передбачених законом. Стан осудності протилежний за змістом стану неосудності, який виключає відповідальність особи, а також відрізняється від обмеженої осудності — стану, який характеризується нездатністю особи певною мірою усвідомлювати свої діяння та/або керувати ними, але не виключає її кримінальної відповідальності [73, с. 68].

Неосудність — це психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. Неосудність виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 19 КК України) [29].

Щодо визнання особи неосудною, то необхідно зазначити, що воно

здійснюється лише щодо конкретного вчиненого нею діяння відповідно до двох критеріїв – медичного і юридичного. Передбачені законом альтернативні ознаки медичного критерію охоплюють всі можливі випадки хворобливого розладу психічної діяльності людини. Він таким чином виявляється у діагнозі захворювання. Але психічне захворювання саме по собі не обов'язково виключає можливість суб'єкта усвідомлювати свої керувати ними. Для визнання особи неосудною в момент вчинення нею суспільно небезпечного діяння вимагається також відсутність свідомості або вольових функцій як наслідок психічного захворювання [77, с. 70-71].

Юридичний критерій неосудності включає в себе інтелектуальну і вольову ознаки.

- Інтелектуальна ознака вказує на нездатність особи усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своєї дії (бездіяльності) на момент вчинення нею конкретного суспільно небезпечного діяння.

- Вольова ознака полягає в нездатності особи керувати своїми діями (бездіяльністю), передбаченими законом як суспільне небезпечні.

- Для визнання наявності юридичного критерію достатньо встановити одну із названих його ознак — інтелектуальну чи вольову. Сукупність медичного критерію (одного із чотирьох видів психічних захворювань) і юридичного критерію (інтелектуальної чи вольової ознаки) дає підстави для визнання особи неосудною, і вона у зв'язку з цим не підлягає кримінальній відповідальності.

Неосудність слід відрізнити від обмеженої осудності, передбаченої статтею 20 Кримінального Кодексу України, яка не виключає кримінальної відповідальності.

Згідно з ч. 1 ст. 18, суб'єктом злочину може бути лише особа, яка до вчинення злочину досягла встановленого кримінальним законом віку. Цей вік визначається саме до часу вчинення злочину. Тому дуже важливо при розслідуванні та розгляді кримінальної справи встановити точний вік особи (число, місяць, рік народження). У тих же випадках, коли немає документів,

що підтверджують вік особи, необхідне проведення судово-медичної експертизи.

Вчинення суспільно небезпечного діяння особою, що не досягла до вчинення злочину визначеного законом віку, свідчить про те, що немає суб'єкта злочину, а, отже, немає складу злочину, внаслідок чого виключається і кримінальна відповідальність.

У частині 1 ст. 22 прямо зазначено, що «кримінальної відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років». Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – чотирнадцять років – за окремі, прямо перелічені законом злочини. Серед цих злочинів, наприклад, такі: умисні вбивства (статті 115—117 КК), умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121; частини 3 статей 357, 358, 360, 390; частини 3, 6, 7 ст. 412), диверсія (ст. 111), бандитизм (ст. 265), зґвалтування (ст. 155), крадіжка, грабіж і розбій (статті 185, 186, 187) і деякі інші. Передбачений ч. 2 ст. 21 КК перелік злочинів, за які настає відповідальність із чотирнадцяти років, є вичерпним.

Аналіз цих злочинів дає підставу для висновку, що законодавець знизив вік кримінальної відповідальності за дві групи злочинів: а) насильницькі злочини; б) майнові злочини. В основу зниження віку кримінальної відповідальності за ці злочини покладено такі критерії:

- рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість уже в чотирнадцять років усвідомити фактичні об'єктивні ознаки та суспільну небезпечність злочинів, перерахованих у ч. 2 ст. 21 КК;

- значну поширеність більшості з цих злочинів серед підлітків;

- значну суспільну небезпечність (тяжкість) більшості з цих злочинів.

Особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років не відповідає за злочини, за які встановлюється відповідальність з шістнадцяти років, навіть якщо вона брала в них участь як співучасник. У цих випадках особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років може нести відповідальність тільки в

разі, якщо в її конкретних діях містяться ознаки іншого злочину, за яке законом встановлено відповідальність з чотирнадцяти років. Наприклад, якщо неповнолітній у віці до шістнадцяти років бере участь разом з іншими особами, що досягли шістнадцяти років, у такому злочині, як примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань шляхом насильства, небезпечного для життя і здоров'я (ч. 3 ст. 355), то вона може відповідати тільки за спричинення, наприклад, тяжкого тілесного ушкодження за ст. 121.

У ряді випадків кримінальна відповідальність можлива лише за злочини, вчинені повнолітніми особами, тобто особами, що досягли вісімнадцятирічного віку, бо за характером цих злочинів їх фактично не можуть вчинити неповнолітні. До таких злочинів належать, наприклад, ухилення від призову на строкову військову службу (ст. 304), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 335).

Суб'єкта злочину, що має такі загальні ознаки, як фізична, осудна особа, що досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності, називають загальним суб'єктом злочину. Відсутність хоча б однієї з цих ознак виключає суб'єкта як елемент складу, а, отже, виключає склад злочину і кримінальну відповідальність.

Поряд із поняттям загального КК передбачає і поняття спеціального суб'єкта. Частина 2 ст. 18 визначає, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична, осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Отже, спеціальний суб'єкт – це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична, осудна особа, що досягла певного віку) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину. Ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину, виступаючи як додаткові. Ці спеціальні ознаки можуть бути різними. Наприклад, службовий

стан, професія (лікар), певна діяльність (підприємець), родинні відносини (мати новонародженої дитини) тощо.

У більшості випадків ознаки спеціального суб'єкта прямо вказано в законі. В інших же випадках, хоча в самому законі прямо і не названий спеціальний суб'єкт, але сам злочин припускає його наявність.

Чи не єдина в Україні чітка позиція щодо розмежування цих видів суб'єктів злочину обґрунтована В.М. Куцом. Учений пропонує розподіляти суб'єктів злочину на загальних і спеціальних не за кількісним критерієм (три ознаки – загальний, а більше ознак – спеціальний), як це зазвичай робиться, а за якісним. Таким критерієм науковець називає характер кримінально-правової заборони. Відтак, порушник загально-правової заборони, тобто адресованої всім, є загальним суб'єктом, а порушник спеціальної, тобто адресованої лише йому заборони – спеціальним суб'єктом злочину [22, 18–20].

Суб'єктом крадіжки може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку та не має ніяких прав щодо майна та вчиняє крадіжку використовуючи лише свій доступ до майна. В деяких випадках такий суб'єкт може мати лише доступ до майна – сторож, охоронець, водій, кладівник, але прав щодо майна не має. [28, с.143]

Отже, суб'єкт переважної більшості злочинів проти власності загальний, тобто фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до ст. 22 КК може наставати кримінальна відповідальність.

Злочини, передбачені статтями 191 і 197 КК, можуть бути вчинені лише спеціальним суб'єктом. Так, злочин, передбачений ч. 1 ст. 191 КК, може бути вчинено лише особою, якій чуже майно було ввірене чи перебувало в її віданні; злочин, передбачений ч. 2 ст. 191 КК, - службовою особою; а злочин, передбачений ст. 197 КК, - особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна.

Залежно від віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, усі злочини, передбачені розділом VI Особливої частини КК, можна поділити

на дві групи: 1) злочини проти власності, за вчинення яких кримінальна відповідальність настає з 16 років (ч. 1 ст. 194, статті 188-1, 190-193, 194-1-198 КК); 2) злочини проти власності, за вчинення яких кримінальна відповідальність настає з 14 років (ч. 2 ст. 194, статті 185-187, 189 КК).

2.5. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності

Суб'єктивна сторона будь-якого злочину характеризується виною, поняття якої дається в статті 23 КК України: виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [29].

У ст. 62 Конституції України закріплений важливий принцип, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину. Це конституційне положення знайшло своє втілення в КК України. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч 2 ст. 2 КК). Законодавче закріплення цього положення є важливою гарантією додержання законності в діяльності правоохоронних органів і суду. Положення ст. 2 КК знайшли своє подальше закріплення в ст. 23, де вперше в нашому законодавстві наведено загальне визначення поняття вини, і в статтях 24 і 25, що визначають поняття умислу та необережності і називають їх види. Більш детально ознаки суб'єктивної сторони конкретизуються в нормах Особливої частини КК.

Оскільки суб'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується переважно умисною формою вини, усі злочини, передбачені розділом VI Особливої частини КК, залежно від форми вини можна поділити на дві чітко визначені групи:

- 1) умисні злочини проти власності (статті 185-195, 197-1, 198 КК);

2) необережні злочини проти власності (статті 196,197 КК). Ураховуючи, що розгорнута характеристика змісту вини кожного злочину проти власності надаватиметься під час його безпосереднього аналізу, перейдемо до інших ознак їх суб'єктивної сторони.

Починаючи з мотиву, слід зауважити, що переважна більшість криміналістів, які займалися вивченням кримінально-правової охорони власності, зійшлася на тому, що такі злочини, як крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство тощо, можуть вчинятися лише з корисливим мотивом, який є обов'язковою ознакою їх юридичного складу³⁰⁹. Щоправда, зміст корисливого мотиву у разі вчинення злочинів проти власності в кримінально-правовій літературі розкривається по-різному. Наприклад, В.О. Владіміров під корисливим мотивом розуміє внутрішнє прагнення особи до незаконного збагачення, до отримання майнової вигоди. Трохи "ширше" цю категорію розкриває Л.М. Кривоченко, яка вважає, що корисливий мотив - це прагнення одержати матеріальну вигоду для себе або інших осіб, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна³¹¹. Ще "ширшою" видається визначення корисливого мотиву, надане М. І. Мельником. На думку цього вченого, корисливий мотив у разі вчинення злочинів проти власності полягає в прагненні винного протиправно обернути чуже чи нічийне майно на свою чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без обернення чужого майна на свою користь [26, с. 375].

Утім багато науковців не погоджуються з тим, що викрадення чужого майна може вчинятися лише з корисливих мотивів (корисливою метою). Звичайно, корисливий мотив є типовим для викрадення чужого майна, однак фактично, вчиняючи такі злочини, винний може керуватися й іншими мотивами, у тому числі "благородними".

Не вступаючи в полеміку з цими криміналістами, зауважимо, що, вирішуючи питання про місце та значення корисливого мотиву в юридичних складах злочинів проти власності, слід ураховувати такі обставини.

По-перше, не зважаючи на те, що мотив і мета властиві кожному конкретному злочинному діянню (як і будь-якому іншому вольовому вчинку людини), у юридичному складі злочину вони присутні не завжди. Мотив і мета виступають як конструктивні (обов'язкові) ознаки складу злочину лише у випадках, коли вони прямо зазначені в законі або однозначно впливають з його змісту. По-друге, як слушно зазначає В. О. Навроцький, питання про те, які ознаки складу є обов'язковими, має принципове значення. Неприпустимо як додатково "навантажувати" склад злочину тими ознаками, які прямо не вказані у законі чи не впливають з нього, так і, навпаки, не визнавати ті чи інші ознаки обов'язковими, коли для цього є підстави. У першому випадку це призводить до обмеження кримінальної відповідальності, в другому - до її розширення [43, с. 312].

Разом з тим у жодній нормі, яка міститься в розділі VI Особливої частини КК, не йдеться про мотиви вчинення того чи іншого злочину проти власності, а тим паче про корисливий мотив. Не можна вважати корисливий мотив і таким, що однозначно впливає зі змісту відповідних норм. Наприклад, навряд чи було б правильним стверджувати, що зі змісту диспозиції ст. 185 КК "таємне викрадення майна" однозначно впливає, що крадіжка може бути вчинена лише з корисливого мотиву, адже таємне викрадення майна через помсту, ревнощі, злість, альтруїзм, прагнення приховати інший злочин тощо також можливе. Якщо ж визнавати корисливий мотив обов'язковою ознакою цього злочину, то окремі суспільно небезпечні діяння можуть залишитися поза сферою кримінального переслідування (наприклад, таємне викрадення чужого коня через жалість до нього та бажання відпустити на волю; таємне викрадення поясу чемпіона світу з боксу за версією ДУВС чи іншої спортивної нагороди, яка має цінну вартість, вчинене через заздрість тощо).

У зв'язку з цим варто погодитися з О. О. Дудоровим, котрий зазначає, що положення про факультативність корисливого мотиву як ознаки розкрадання, попри всю дискусійність з точки зору кримінально-правової

доктрини, повною мірою відповідає інтересам власника, для котрого не має значення, якими саме спонуканнями керується злочинець, заволодіваючи його майном, і яку мету він при цьому переслідує [13, с. 314].

Продовжуючи аналіз суб'єктивної сторони злочинів проти власності, слід зазначити, що склад злочину, передбаченого ст. 187 КК, передбачає обов'язкову мету злочину (мету нападу) - заволодіння чужим майном. Детальніше про це йтиметься під час безпосереднього аналізу суб'єктивної сторони розбою.

Переходячи до розгляду кваліфікуючих ознак злочинів проти власності, слід зауважити, що всього їх двадцять.

Залежно від інтенсивності використання тієї чи іншої ознаки для конструювання кваліфікованих видів злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК, їх можна поділити на дві умовні групи:

1) кваліфікуючі ознаки, які використовуються для побудови від трьох до дев'яти кваліфікованих видів злочинів проти власності: а) "повторно" б) "за попередньою змовою групою осіб"; в) "організованою групою"; г) завдання значної шкоди потерпілому д) "у великих розмірах" ("заподіяння шкоди у великих розмірах"); е) "в особливо великих розмірах" ("заподіяння шкоди в особливо великих розмірах"); ж) "поєднана (поєднаний) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище";

2) кваліфікуючі ознаки, які використовуються для побудови одного чи двох кваліфікованих видів злочинів проти власності: а) "поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства"; б) "поєднаний з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень"; в) "поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи"; г) "поєднаний (поєднане) із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень"; д) "спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки"; е) "службовою особою з використанням свого службового становища"; ж) "з пошкодженням чи знищенням майна"; з) "шляхом незаконних операцій з використанням

електронно-обчислювальної техніки"; и) "шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом"; к) "вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею"; л) "групою осіб"; м) "щодо земельних ділянок (на земельних ділянках) особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, зонах санітарної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель"; н) "вчинене особою, раніше судимою за такий саме злочин або злочин, передбачений частиною третьою цієї статті".

Ураховуючи той факт, що кваліфікуючі ознаки, віднесені нами до другої групи, є лише в одній або двох нормах, передбачених розділом VI Особливої частини КК, їх характеристика міститиметься у тексті, присвяченому безпосередньому аналізу цих норм. Ті ознаки, які активно використовувалися законодавцем під час конструювання кваліфікованих видів злочинів розглядуваної категорії (від трьох до дев'яти), розглянемо в межах загальної характеристики злочинів проти власності.

Так, кваліфікуюча ознака "повторно" використовується для побудови кваліфікованих видів злочину, передбачених ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 188-1, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 190, ч. 3 ст. 191, ч. 2 ст. 194-1 КК. Вирішуючи питання про наявність або відсутність ознаки повторності, слід мати на увазі, що в нормах розділу VI Особливої частини КК є три види повторності: 1) у ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 190, ч. 3 ст. 191 КК, як свідчить зміст п. 1 примітки до ст. 185 КК, повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями або статтями 187, 262 КК; 2) за змістом ч. 2 ст. 187 КК розбій вважається повторним, якщо його вчинено особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм; 3) у ч. 2 ст. 188-1 і ч. 2 ст. 194-1 КК повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила такий самий злочин.

Слід пам'ятати, що ознака повторності відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності або

якщо судимість за раніше вчинений злочин було погашено чи знято в установленому законом порядку. Повторність злочинів проти власності відсутня й у тому разі, коли має місце продовжуваний злочин.

Дев'ять кваліфікованих видів злочину проти власності утворено за допомогою кваліфікуючої ознаки "за попередньою змовою групою осіб" (ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 188-1, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 190, ч. 3 ст. 191, ч. 2 ст. 192, ч. 2 ст. 194-1 КК).

Вирішуючи питання про наявність або відсутність цієї кваліфікуючої ознаки, слід передусім звертатися до положень ст. 28 КК та їх аналізу на сторінках підручника. Крім того, слід брати до уваги й роз'яснення ВСУ, викладені в п. 24 постанови Пленуму ВСУ від 6 листопада 2009 року № 10 "Про судову практику у справах про злочини проти власності".

Загалом злочин визначається вчиненням за попередньою змовою групою осіб у разі його вчинення кількома (двома і більше) суб'єктами цього злочину, які заздалегідь домовилися про його спільне вчинення. Учасники вчинення злочину групою осіб мають діяти узгоджено, зі спільним умислом, і кожен із них безпосередньо виконувати діяння, що повністю чи частково утворює об'єктивну сторону складу злочину. При цьому можливий розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні злочину.

Велику частину кваліфікованих видів злочинів проти власності сконструйовано з використанням кваліфікуючої ознаки "організованою групою" (ч. бет. 186, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190, ч. 6 ст. 191 КК). При цьому слід пам'ятати, що статті, які передбачають кримінальну відповідальність за крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення чи розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, містять і таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину "за попередньою змовою групою осіб". Тому для правильної кваліфікації зазначених злочинів проти власності, вчинених у співучасті, велике значення має правильне розмежування форм співучасті, передбачених частинами 2 і 3 ст. 28 КК.

Зокрема, з положень ч. 3 ст. 28 КК випливає, що вчинення того чи іншого злочину проти власності організованою групою має місце в тих випадках, коли в його готуванні або вчиненні брали участь кілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Для кваліфікації злочинів проти власності за ознакою вчинення їх організованою групою, як слушно зазначає М.І. Мельник, не має значення, чи створювалась група тільки для вчинення лише цього виду (наприклад, для вчинення розбійних нападів), чи ще й інших злочинів. Важливо, щоб група, в складі якої було вчинено крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство тощо, мала сукупність ознак, що характеризують її як організовану [47, с. 218].

Під час аналізу діяння, вчиненого організованою групою, слід звертатися й до відповідних положень постанови Пленуму ВСУ № 13 від 23 грудня 2005 р. "Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями".

Кваліфікуюча ознака "завдання значної шкоди потерпілому" використовується у чотирьох статтях розділу VI Особливої частини КК (ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 190 КК).

Відповідно до п. 2 примітки до ст. 185 КК, у статтях 185, 186, 189 та 190 КК значна шкода визнається з урахуванням матеріального становища потерпілого та якщо йому спричинені збитки на суму від 100 до 250 НМДГ.

Із цього випливає, що крадіжка, грабіж, вимагання або шахрайство є такими, що "завдали значної шкоди потерпілому" лише за наявності двох обов'язкових умов: 1) формальної - якщо потерпілому спричинено збитки на суму від 100 до 250 НМДГ; 2) оціночної - якщо збитки на суму від 100 до 250 НМДГ з урахуванням матеріального становища потерпілого є значною шкодою для нього³²¹.

Вирішуючи питання про наявність чи відсутність таких кваліфікуючих ознак, як вчинення злочину "у великих розмірах" ("заподіяння шкоди у великих розмірах") (ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 189, ч. 3 ст. 190, ч. 4 ст. 191 КК) чи "в особливо великих розмірах" ("заподіяння шкоди в особливо великих розмірах") (ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191, 4.2 ст. 194 КК), слід керуватися положеннями пунктів 3, 4 примітки до ст. 185 КК.

Вчинення особою кількох посягань на чуже майно, загальна вартість якого становить великий або особливо великий розмір, може бути кваліфіковано як викрадення, привласнення, розтрата майна чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем у великих чи особливо великих розмірах лише в тому випадку, якщо такі діяння були вчинені одним способом і за обставин, які свідчать про умисел вчинити їх у великому чи особливо великому розмірі. Викладене також стосується вчинення за таких обставин вимагання, що заподіяло майнову шкоду у великих або особливо великих розмірах.

У випадках, коли умисел винного щодо розміру мав неконкретизований характер, вчинене слід кваліфікувати залежно від розміру фактично викраденого майна.

До кваліфікованих видів крадіжки, грабежу та розбою КК відносить вчинення цих злочинів "поєднане з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище" (ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК). Для правильної оцінки таких дій доречно керуватися роз'ясненнями, які містяться у п. 22 постанови Пленуму ВСУ від 6 листопада 2009 року "Про судову практику у справах про злочини проти власності".

Зокрема, в зазначеній постанові зазначається, що під проникненням у житло, інше приміщення чи сховище слід розуміти незаконне вторгнення до них будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених

документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно без входу до житла, іншого приміщення чи сховища.

Для правильного вирішення питання про наявність або відсутність досліджуваної кваліфікуючої ознаки істотне значення має момент виникнення у винного умислу на вчинення крадіжки грабежу чи розбою. Зокрема ознака "проникнення у житло, інше приміщення чи сховище" відсутня, якщо умисел на викрадення майна у особи виник під час перебування в приміщенні чи сховищі.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

3.1. Основні положення кримінально-правової кваліфікації

У кримінальному праві кваліфікацією називається юридична оцінка злочину і встановлення (застосування) тієї кримінально-правової норми, яка повніше описує ознаки цього злочину. Кваліфікувати злочин означає встановити повну відповідність його ознак ознакам норми, яка передбачає відповідальність саме за вчинення цього злочину.

Термін "кваліфікація" походить від латинського *qualis* — який, якої якості. Кваліфікація взагалі — віднесення певного явища, речі за їхніми властивостями (якістю) до певного класу чи категорії. Правова кваліфікація — це пошук, вибір і застосування до певної події, випадку конкретної правової норми.

Кримінально-правова кваліфікація діяння є змістовною, а кримінально-правове ставлення за вину — формальним. Формальність кваліфікації злочину впливає з формалізованості кримінально-правової норми. Саме тому кваліфікація злочину вимагає відповідної форми, без якої кваліфікація неможлива.

Кожній кримінально-правовій кваліфікації притаманна відповідна форма. Форма кримінально-правової кваліфікації завжди чітка, певна і конкретна.

Особливості кримінальної відповідальності вимагають, щоб діяння завжди було чітко і конкретно кваліфіковано.

Конкретність кваліфікації діяння полягає у застосуванні конкретної кримінально-правової норми — частини чи пункту певної статті кримінального закону. Кваліфікація злочину має вигляд посилання на

конкретну кримінально-правову норму — ч. 1 ст. 140, ч. 2 ст. 117, ч. 2 ст. 168 КК та ін.

Конкретність кваліфікації діяння полягає також у тому, що кваліфікація не може бути загальною. Кримінальна відповідальність не тільки особиста (персоніфікована), але вона завжди конкретна, чітко визначена. Найбільшою мірою кримінальна відповідальність конкретизується саме кваліфікацією злочину, яка значною мірою визначає сутність, зміст і обсяг обвинувачення. Ні в чому іншому обвинувачення не виявляється і ніщо інше обвинуваченням не є. Кваліфікація повністю дорівнює обвинуваченню, а обвинувачення рівне кваліфікації.

Кваліфікація може бути правильною лише тоді, якщо буде застосовано саме ту норму, яка передбачає це діяння, тобто застосовано лише одну і лише певну, конкретну норму. Проте у визначенні А.А. Герцензона поняття кваліфікації злочинів вказівка на відповідність конкретного діяння ознакам того чи іншого складу злочину, передбаченого кримінальним законом, не визначає цієї норми, єдино правильної для цього випадку норми. Цей недолік робить поняття кваліфікації злочинів малоприматними для практики [10, с. 78].

Сучасна диференціація кримінально-правових норм настільки деталізована, що багато окремих, самостійних складів злочинів, передбачених законом, відрізняються один від одного лише однією ознакою. Так, наприклад, різні склади розкрадання державного чи колективного майна (статті 81, 82, 83, 84, 86 та 86² КК) відрізняються лише однією ознакою — способом вчинення діяння — таємно (ст. 81), відкрито (ст. 82 КК), із застосуванням обману (ст. 83 КК) і т. ін. Всі інші ознаки цих складів злочинів тотожні, однакові. Крім того, і в межах однієї статті містяться кілька окремих складів злочинів, які теж відрізняються лише однією ознакою (зокрема, ч. 2 ст. 81 від ч. 1 цієї ж статті) — повторністю вчинення цього злочину чи вчиненням його за попереднім зговором групою осіб.

Для кваліфікації діяння важливо встановити і застосувати саме ту норму, що містить певний, конкретний склад злочину. Як видно з наведеного, такі суміжні склади злочинів відрізняються один від одного лише однією ознакою (рідше — двома). За таких умов правильну кваліфікацію можна викласти у вигляді формули $p+D$, де p — всі спільні, тотожні ознаки подібних складів злочинів, а D — та додаткова ознака, яка відрізняє цей склад злочину від інших, суміжних, подібних.

Глибинною сутністю кваліфікації злочинів є встановлення всіх ознак певних злочинів і додатково ще однієї ознаки цього певного, конкретного діяння і складу злочину, що його передбачає. З цього випливає, що необхідна і єдина для кваліфікації норма відрізняється від інших подібних більшістю ознак, вона повніше описує ознаки певного злочину.

У постанові Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" від 25 грудня 1992 р. вказується, що "суди допускають помилки при кваліфікації дій винних осіб, відмежуванні одних злочинів від інших, вирішенні питань про наявність або відсутність кваліфікуючих ознак та призначенні мір кримінальних покарань" [56].

У постанові Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про хуліганство" від 28 червня 1991 р. зазначається, що "деякі суди як хуліганство кваліфікують дії осіб, які вчинили більш тяжкі злочини, засуджують за ч. 1 ст. 206 КК осіб, які вчинили злісне чи особливо злісне хуліганство, кримінально каране хуліганство розцінюють як дрібне хуліганство і, навпаки, до кримінальної відповідальності притягують осіб, які вчинили дрібне хуліганство. Допускають інші помилки при кваліфікації дій винних" [57].

Велике практичне значення кваліфікація злочинного діяння має тому, що вона визначає:

- 1) юридичну оцінку вчиненого діяння, його суспільну сутність і небезпечність (тяжкість);

- 2) міру відповідальності і міру покарання;
- 3) суттєве підсилення кримінальної відповідальності за вчинення наступних злочинів (п. 1 ст. 41, ч. 2 ст. 86, п. "з" ст. 93, ч. 2 ст. 117, ч. 2 ст. 125, ч. 2 ст. 142 та деякі інші норми КК);
- 4) підстави для визнання особи особливо небезпечним рецидивістом (ст. 26 КК);
- 5) правові наслідки кримінальної відповідальності (позбавлення певних прав — статті 31 і 38 КК, судимість — ст. 55 КК, адміністративний нагляд). Для кваліфікації мають значення не всі ознаки конкретного діяння, а лише ті з них, які визначають його кримінально-правовий зміст, тобто є ознаками складу злочину. Перелік ознак діяння, які враховуються при кваліфікації, обмежений законом, рамками складу злочину. Але за межами складу злочину перебуває чимало інших ознак, обставин, які мають кримінально-правове значення — соціальна характеристика особи—суб'єкта злочину, склад його сім'ї, стан здоров'я, професія, певні обставини вчинення злочинного діяння тощо. Згідно з цим у кожному злочині можна виділити такі групи ознак:

- 1) вся сукупність ознак і властивостей злочину;
- 2) ознаки і властивості, які мають значення для вирішення кримінальної справи по суті;
- 3) кримінально-правові ознаки — ознаки складу злочину [9, с. 146].

Аналіз кримінально-правових особливостей усіх ознак вчиненого діяння свідчить, що для його кваліфікації вирішальне значення мають не всі, а лише деякі ознаки злочину. При відмежуванні, наприклад, викрадення зовсім не використовуються ознаки суб'єктивної сторони, оскільки цими ознаками викрадення не відрізняються від суміжних складів злочину. Всі відомі способи викрадення чужого майна вчинюються лише навмисно і з корисливих мотивів. Причому умисел усіх викрадачів лише прямий, оскільки викрасти чуже майно, без бажання заволодіти ним неможливо.

Так само і умисне вбивство, відповідальність за яке передбачають статті 94 і 95 КК, відрізняються одне від одного лише однією ознакою —

наявністю чи відсутністю сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого. Неналежне дослідження цієї ознаки призводить до того, що вбивство у стані сильного душевного хвилювання кваліфікується за ст. 94 КК, а діяння, передбачене ст. 95 КК, — за ст. 94 КК.

Аналіз практики кваліфікації злочинів свідчить, що чим загальніше визначені окремі ознаки злочину, чим важче їх конкретизувати, тим більше помилок припускається при виявленні, оцінці і використанні цих ознак. Так, наприклад, кримінальне каране хуліганство у ч. 1 ст. 206 КК визначене такими занадто загальними ознаками, як "умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства".

У літературі зазначалося, що таке визначення ознак конкретного злочину невдале, оскільки майже всі навмисні злочини мають такі ознаки. Принаймні явна неповага до суспільства характерна для масових безпорядків (ст. 71 КК), групового розбою (ч. 2 ст. 86 і ч. 2 ст. 142 КК), групового зґвалтування (ч. 3 ст. 117 КК) та багатьох інших складів злочинів [8, с. 6-7]. Тому буває занадто складно відмежувати хуліганство від злочинів проти особи. У судовій практиці найбільшу кількість помилок виявлено саме при розмежуванні хуліганства і злочинів проти особи [21, с. 17].

Отже, для правильної кваліфікації злочину необхідно вибрати і застосувати ту норму, яка найповніше описує ознаки вчиненого діяння. В цьому і полягає юридична сутність кваліфікації злочинів. Визначити з багатьох подібних найнеобхіднішу норму буває складно, що призводить до помилок. Щоб їх уникнути, Пленум Верховного Суду України змушений майже у кожній постанові про практику застосування законодавства про відповідальність за окремі види злочинів вказувати судам на необхідність посилити увагу до кваліфікації злочинів.

Існують особливості кримінально-правової кваліфікації у випадках, коли у вчиненні одного злочину приймає участь кілька осіб - тобто, коли злочин вчинено у співучасті, та коли одна особа вчиняє кілька злочинів і має

місце множинність злочинів. В правозастосуванні зустрічаються й інші ситуації, коли вчинене діяння :

- 1) передбачене одночасно двома чи більше статтями Особливої частини кримінального закону;
- 2) по різному регламентується статтями Загальної і Особливої частини кримінального закону;
- 3) охоплюється статтею кримінального закону і нормативно-правового акта іншої галузі законодавства.

Такі випадки прийнято називати конкуренцією та колізією правових норм. Наприклад, вбивство державного діяча у зв'язку з його державною діяльністю підпадає під ознаки, які закріплені не лише в ст.112 КК “Посягання на життя державного діяча”, але і в п.8 ч.2 ст.115 КК “Умисне вбивство” (а саме, особи у зв'язку з виконанням цією особою службового обов'язку), а якщо цей державний діяч є Головою чи суддею Верховного Суду України або вищих спеціалізованих судів України або Генеральним прокурором України - то й в ст. 379 чи ст.348 КК. Нерідко, вчинення одного злочину виступає як спосіб вчинення іншого злочину. Зокрема, вчинення розбою поєднано з заподіянням тілесних ушкоджень, хуліганство звичайно полягає у посяганнях проти особи або знищенні чи пошкодженні майна тощо. А це знову ж таки означає, що діяння одночасно підпадає під ознаки кількох кримінально-правових норм.

Коло випадків, коли посягання передбачене одночасно кількома правовими нормами, доволі широке. Причому, в КК 2001 р. їх кількість, порівняно з раніше діючим кримінальним законодавством, збільшилася. Це пояснюється не лише загальним зростанням обсягу Особливої частини КК, більшою диференціацією її норм, а й тим, що недавно завершена кодифікація проводилася без належного врахування співвідношення статей Особливої частини КК між собою, їх узгодження з положеннями Загальної частини цього ж КК та з нормативно-правовими актами інших галузей законодавства. Видається, завдання максимально скоротити кількість випадків

невиправданої множинності норм, які відносяться до того чи іншого випадку просто не ставилося при розробці і прийнятті КК.

Таким чином, особа, яка застосовує кримінально-правові норми, доволі часто зустрічається з необхідністю визначити, якій з кількох норм, що “підходять” до даного випадку, слід віддати перевагу, в яких випадках достатньо інкримінувати порушення однієї норми, а коли потрібно оцінювати скоєне як злочин, передбачений двома чи більше статтями Особливої частини КК. Вирішення цих питань пов’язане з певними труднощами, які обумовлені тим, що:

- хоча відповідні правила в своїй основі вироблені ще давньоримськими юристами, вони досі не отримали законодавчої регламентації - в КК немає правил, які б визначали порядок правозастосування при конкуренції норм, колізійні правила окреслені вкрай схематично;

- систематизовані роз’яснення пленуму Верховного Суду з цих питань поки що відсутні. Існуючі ж стосуються часткових випадків, інколи вони суперечать загально визнаним і апробованим протягом сторіч положенням (наприклад, про те, що скоєне не може кваліфікуватися одночасно за спеціальною і загальною нормами);

- теоретична розробка питань кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм поки що знаходиться на початковій стадії. Досить сказати, що з цієї проблематики в Україні захищена лише одна кандидатська дисертація [18, с. 11]. Вкрай малочисельні монографічні дослідження проблеми [13], одиничними є публікації в періодичних виданнях. Внаслідок цього багато питань кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм взагалі не досліджено, або ж вирішуються суперечливо. Практика не отримала від науки чітко сформульованих і однозначних рекомендацій щодо вирішення питань кримінально-правової кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм. Що ж стосується питань колізії норм, то вони висвітлені у літературі ще менше.

Як чи не неминучий наслідок вказаних труднощів кваліфікація при конкуренції та у випадку колізії норм часто пов'язана з труднощами та викликає слідчі і судові помилки. Вони полягають у тому, що застосовується не та стаття Особливої частини, яку належить інкримінувати, безпідставно здійснюється кваліфікація за кількома статтями чи, навпаки, скоєне не отримує повної оцінки. З викладеного випливає, що вирішення питань кваліфікації при конкуренції і колізії правових норм пов'язане з застосуванням принципів кримінально-правової кваліфікації, зокрема, її точності, недопустимості подвійного інкримінування, повноти кваліфікації.

Відзначені обставини і викликають необхідність окремо зупинитися на питаннях кваліфікації у випадках конкуренції та колізії правових норм.

Кваліфікація злочинів - це кримінально-правова оцінка вчиненого діяння на підставі встановлення тотожності його ознак з ознаками відповідного складу злочину, визначеного відповідною нормою Особливої частини КК України та правове закріплення цього у встановленій законом формі. У процесі кваліфікації здійснюється кримінально-правова оцінка фактичних обставин справи. Проводиться об'єктивна і повна оцінка фактичних обставин скоєного злочину. Зіставляються обставини скоєного злочину з кримінально-правовою нормою. Кваліфікація злочинів є правовою підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, застосування заходів процесуального впливу, пред'явлення обвинувачення, віддання до суду, призначення покарання та його виконання.

Складно відмежувати злочини, які відрізняються один від одного лише однією ознакою. Такі відмежувальні ознаки у різних складах злочинів належать до різних їх елементів. Це можуть бути ознаки об'єкта (наприклад, складу злочинів у статтях 81 і 140 КК відрізняються лише ознаками об'єкта посягання), суб'єктивної сторони (наприклад, у складах злочинів, передбачених статтями 94 і 98 КК), суб'єкта злочину (наприклад, у злочинах, передбачених статтями 56 і 57 КК).

Найбільшу складність становить кваліфікація діянь, які спрямовані на один і той самий безпосередній об'єкт посягання і які утворюють низку послідовних, пов'язаних між собою дій. Так, зокрема, щодо працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця при виконанні ними обов'язків по охороні громадського порядку можуть бути вчинені образа (ст. 189' КК), опір (ст. 188' КК), погроза вбивством чи знищенням майна (ст. 189² КК) або посягання на їхнє життя (ст. 190' КК).

Кваліфікація злочину передбачає віднесення його до певного виду злочинної поведінки — вбивство, викрадення, зловживання, тілесні ушкодження тощо. Віднесення злочину до певного виду злочинів є його видовою кваліфікацією, яка визначається законодавчою назвою цього злочину. Без визначення назви злочину, без його законодавчого найменування не може бути повною, задовільною кваліфікація, оскільки вона не буде загальнозрозумілою.

Передумовами правильної кваліфікації злочинів є такі вимоги:

- 1) глибоке вивчення та порозуміння особою, яка застосовує кримінально-правові норми, засад кримінального права, кримінальної політики держави, свого місця та ролі у їх виконанні;
- 2) правильне з'ясування і витлумачення змісту кримінального закону, всіх ознак конкретної кримінально-правової норми;
- 3) повне та всебічне дослідження фактичних ознак вчиненого злочину;
- 4) науково обґрунтоване поєднання ознак злочину, що встановлені законом, з ознаками вчиненого діяння.

Теорією та практикою вироблені правила кваліфікації злочинів. Головні з них такі:

1. Всі фактичні ознаки вчиненого повинні відповідати юридичним ознакам складу злочину.
2. Ознаки вчиненого злочину повинні бути відмежовані, відокремлені від суміжних складів злочину.

Наприклад, крадіжки від грабежу, розбою від вимагання і т. ін.

3. До вчиненого злочину завжди повинна бути застосована та кримінально-правова норма, яка найбільш повно містить його ознаки. Наприклад, ст. 271 КК України за наявності ознак ст. 119 і ст. 271 КК України.

4. За наявністю у вчиненому діянні ознак загальної і спеціальної норм застосованою повинна бути спеціальна норма.

Наприклад, ч. 1 і ч. 2 ст. 115, ст. 364 і ст. 368 КК України. При реальній сукупності загальна та спеціальна норми можуть бути застосовані спільно, одночасно. При ідеальній сукупності злочинів загальна та спеціальна норми застосовані одночасно бути не можуть.

5. Кваліфікований склад злочину має пріоритет (перевагу) перед основним складом.

Наприклад, склад ч. 2 ст. 115 перед складом ч. 1 ст. 115 КК України.

6. Більш тяжка кваліфікуюча ознака складу злочину має перевагу перед менш тяжкою і поглинає її.

Наприклад, частини 3 у ст. 185-186, 296 КК України мають перевагу перед частинами 1 і 2 цих статей і при кваліфікації діяння поглинають їх.

7. Діяння, при якому заподіяння шкоди додатковому безпосередньому об'єктові посягання є способом, складовою частиною заподіяння шкоди головному об'єктові, кваліфікується як один злочин; діяння, при вчиненні якого шкода додатковому об'єктові заподіюється факультативно, кваліфікується за сукупністю злочинів.

8. Спосіб вчинення злочину не утворює сукупності злочинів, якщо він є обов'язковою, необхідною і невід'ємною ознакою певного діяння.

Наприклад, тілесні ушкодження (ст. 121-125 КК України) при вбивстві; погроза вбивством (ст. 129 КК України) при звалтуванні; володіння вогнепальною зброєю (ч. 1 ст. 263 КК України) при бандитизмі; використання підробленого документа (ч. 3 ст. 358 КК України) при викраденні чужого майна; заподіяння побоїв (ст. 125 КК України) при тероризуванні засуджених та деякі ін.

9. Кожна наступна стадія завершення злочину поглинає попередню: склад закінченого злочину поглинає склад замаху, а склад замаху поглинає готування до цього злочину.

10. Умисел завжди поглинає необережність. Більш того - будь-яка вища ступінь вини поглинає нижчу, або будь-яка вища ступінь вини містить у собі нижчу:

- а) умисел прямий;
- б) умисел побічний;
- в) злочинна еамонадійність;
- г) злочинна недбалість.

11. Якщо один злочин є способом, складовою частиною об'єктивної сторони іншого злочину, то перший з них поглинається другим.

Наприклад, володіння вогнепальною зброєю при бандитизмі, заподіяння тілесних ушкоджень при вбивстві і т. ін.

12. При конкуренції самостійної, окремої норми і норми про співучасть у більш тяжкому злочині застосовується норма про співучасть.

Правильна кваліфікація - це правильне та одноманітне застосування закону, що дуже важливо для:

- 1) охорони особи, її прав та законних інтересів;
- 2) здійснення правосуддя;
- 3) охорони громадського правопорядку;
- 4) захисту інтересів держави.

Значення правильної кваліфікації злочинів полягає в тому, що вона:

- 1) є необхідною передумовою здійснення єдиної демократичної законності;
- 2) є необхідною передумовою проведення єдиної карної політики нашої держави;
- 3) гарантія захисту прав особи.

Верховний Суд України постійно вимагає, щоб суди неухильно дотримувалися вимог закону стосовно правильної кваліфікації злочинів, і

ніякі відхилення від цієї вимоги не допустимі.

Вказівка на те, що для правильної кваліфікації діяння необхідно вибрати і застосувати лише одну, конкретну кримінально-правову норму з кількох суміжних, подібних, яка найповніше описує ознаки вчиненого діяння, має суттєве практичне значення, оскільки змушує правозастосовників шукати і застосовувати саме ту норму, яка є єдино правильною.

Така конкретизація застосовуваної кримінально-правової норми допомагає розв'язати багато питань кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм, що підлягають застосуванню.

Разом з тим вказівка у визначенні поняття кваліфікації на її юридичне закріплення [56], на наш погляд, є зайвою, оскільки воно (закріплення), по-перше, не властиве лише кваліфікації і, по-друге, його повністю охоплює поняття застосування кримінально-правової норми.

Воробей П.А. правильно відзначає, що кваліфікація злочину та кримінально-правове ставлення за вину співвідносяться між собою як форма і зміст, де формою є кваліфікація, а ставлення за вину — її змістом [8, с. 7]. Співвідношення цих юридичних явищ повністю відповідає співвідношенню філософських категорій змісту і форми, в якому форма є змістовною, а зміст — формальним.

Таким чином, враховуючи наведене, кваліфікацію злочинів можна визначити як кримінально-правову оцінку вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки.

Отже, кваліфікація злочинів є правовою підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, застосування заходів кримінально-процесуального впливу, пред'явлення обвинувачення, віддання до суду, призначення покарання та його виконання.

Теорією та практикою вироблені правила кваліфікації злочинів, основні з яких сформульовані М. Й. Коржанським і полягають у тому, що:

- всі фактичні ознаки скоєного повинні відповідати юридичним

ознакам складу злочину;

- ознаки конкретного злочину повинні бути відмежовані, відокремлені від суміжних складів злочину;
- до скоєного злочину завжди повинна бути застосована та кримінально-правова норма, яка найбільш повно містить його ознаки;
- при конкуренції загальної та спеціальної норм застосовується спеціальна норма;
- кваліфікований склад злочину має перевагу перед основним складом;
- більш тяжка кваліфікуюча ознака має перевагу перед менш тяжкою і поглинає її;
- кожна наступна стадія завершення злочину поглинає попередню;
- умисел завжди поглинає необережність. Будь-яка вища форма вини поглинає нижчу;
- якщо один злочин є способом вчинення другого, складовою частиною його об'єктивної сторони, то перший з них поглинає другий.
- при конкуренції самостійної окремої норми і норми, яка передбачає відповідальність за співучасть в більш тяжкому злочині, застосовується норма про відповідальність за співучасть [21, с. 40].

Отже, під кваліфікацією злочинів розуміють точне встановлення відповідності вчиненого винним суспільна небезпечного діяння складу конкретного злочину, закріпленого в кримінальному законі. За допомогою кваліфікації дається точна юридична і соціальна характеристика вчиненого діяння.

Правильна кваліфікація злочинів - необхідна умова забезпечення законності в боротьбі зі злочинністю. В свою чергу неправильна кваліфікація веде до порушення прав і законних інтересів як держави, так і окремих громадян, перешкоджає нормальному здійсненню правосуддя, підриває авторитет органів розслідування і суду, а в кінцевому підсумку - авторитет держави. Така кваліфікація може призвести до притягнення невинного до кримінальної відповідальності або призначення винному покарання, що не

ґрунтується на законі. Точно так помилкова кваліфікація може призвести до необґрунтованого звільнення винного від відповідальності або відповідного покарання. Тому вирок суду, що ґрунтується на неправильній кваліфікації, підлягає зміненню або скасуванню.

Як уже зазначалося, кожен злочин має безліч ознак, однак далеко не всі вони враховуються при кваліфікації. При кваліфікації необхідно в конкретному діянні встановити (відібрати) ті юридичне значущі об'єктивні і суб'єктивні ознаки, що входять до складу конкретно вчиненого злочину. Причому склад утворює тільки вся сукупність передбачених законом ознак. Відсутність хоча б однієї з необхідних ознак свідчить про відсутність у діянні особи складу конкретного злочину.

Кожен злочин, як і будь-яке інше діяння людини, завжди виявляється як певна єдність об'єктивного і суб'єктивного. Причому об'єктивні ознаки будь-якого злочину завжди виступають у єдності з його суб'єктивними ознаками. Сам же процес кваліфікації виражається в послідовному встановленні точної відповідності об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони вчиненого злочину об'єкту, об'єктивній стороні, суб'єкту і суб'єктивній стороні складу злочину, закріпленого законом.

3.2. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки окремих злочинів проти власності

Законодавство розрізняє кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки крадіжки.

До ознак, залежно від наявності яких виділяються кваліфіковані та особливо кваліфіковані види крадіжок, закон відносить вчинення таких діянь:

- 1) повторно;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;

- 3) організованою групою;
- 4) у великих або особливо великих розмірах;
- 5) із заподіянням значної шкоди потерпілому;
- 6) поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище [29].

Крадіжка, вчинена повторно чи за попередньою змовою групою осіб, - карається арештом на строк від трьох до шести місяців чи обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч.2 ст.185). Повторною визнається крадіжка, вчинена особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 185, 186, 189—191 або статтями 187 і 262 КК (ч.1 примітки до ст. 185) [29].

Крадіжка визнається повторною:

- 1) у випадках закінченого попереднього злочину, готування до нього або замаху на нього;
- 2) коли винна особа була виконавцем попереднього злочину, та коли вона брала в ньому участь у ролі пособника, підбурювача або організатора;
- 3) злочин визнається повторним незважаючи на те, чи була особа притягнена до відповідальності за попередній злочин, чи була вона за нього засуджена, чи відбувала за нього покарання та відбула його.

Розкрадання визнається повторним не дивлячись на те, від різних чи від одного власника вилучалося майно (гроші), винятком є випадки, коли розкрадання було продовжуваним.

Повторності виключена, якщо:

- 1) розкрадання, відносно яких закінчилися строки давності (ст. 49 і ст. 80 КК) або за які судимість знята з винного в порядку амністії або помилування чи погашена (ст. ст. 88 - 91 КК);
- 2) продовжуване розкрадання, яке утворюють кілька тотожних дій поєднаних єдиним умислом;
- 3) замах на розкрадання з наступною добровільною відмовою від закінчення злочину (ст. 17 КК);

4) повторення раніше невдалої спроби викрасти те саме майно або ту саму річ.

Зазначені моменти впливають на кваліфікацію вчиненого злочину.

У разі вчинення винною особою декількох злочинів проти власності, одні з яких були закінченими, а інші - ні, незакінчені злочини повинні отримувати окрему правову оцінку відповідно до положень закону про попередню злочинну діяльність (ст.14,15) Якщо винна особа при вчиненні одних злочинів була виконавцем, а при вчиненні інших - організатором, підбурювачем чи пособником, останні злочини повинні отримувати самостійну правову оцінку [25, с. 97].

Повторне викрадення майна чи протиправне заволодіння ним у інший спосіб слід відмежовувати від продовжуваного викрадення, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства та ін.

Продовжуваним розкраданням визнається неодноразове незаконне безоплатне вилучення чужого майна або заволодіння ним, що складається із ряду тотожних злочинних дій (вчинюється одним способом), які мають загальну мету незаконного вилучення майна або заволодіння ним, з самого початку охоплюються єдиним умислом винного та становлять у своїй сукупності один злочин (прикладом є крадіжка із заводу велосипеда частинами, окремими деталями) [78, с. 61].

У разі вчинення крадіжки, вказаних у статтях 186, 189—191, 187 і 262 однорідних злочинів, необхідна кваліфікація вчиненого за сукупністю — за ч. 2 ст. 185 і відповідною статтею, що передбачає відповідальність за ці злочини [29].

Злочин визначається вчиненим за попередньою змовою групою осіб у разі його вчинення декількома (двома і більше) суб'єктами цього злочину, що заздалегідь домовилися про його спільне вчинення (ч.2 ст. 28 КК).

Домовитись про спільне вчинення злочину заздалегідь - означає дійти згоди щодо його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони. Таким чином, ця домовленість можлива на стадії до готування злочину, а

також у процесі замаху на злочин. Домовленість повинна стосуватися спільності вчинення злочину (узгодження об'єкта злочину, його характеру, місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій тощо) (ч. 2 ст. 28 КК). Ця домовленість може відбутися у будь-якій формі - усній, письмовій тощо [66, с. 3].

Учасники вчинення злочину такою групою діють як співвиконавці (досить лише змови). Учасники вчинення злочину групою осіб діють узгоджено, зі спільним умислом, і кожен із них безпосередньо виконує діяння, які повністю або частково утворює об'єктивну сторону складу злочину. При цьому можливий розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні злочину. Не має значення, яку конкретно роль виконував кожний з них при вчиненні крадіжки.

Якщо група осіб за попередньою змовою мала намір вчинити крадіжку, а один з її учасників застосував чи погрожував застосуванням насильства, небезпечного для життя або здоров'я потерпілого, то дії саме цього учасника належить кваліфікувати як розбій, а дії інших осіб – відповідно як крадіжку, але за умови, що вони безпосередньо не сприяли застосуванню насильства чи не скористалися ним для заволодіння майном потерпілого [73, с.15].

У разі, коли із групи осіб, які вчинили злочин, лише одна особа є суб'єктом злочину, а решта осіб унаслідок неосудності або у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або з інших підстав не можуть бути суб'єктами злочину, дії винної особи, яка за таких обставин притягується до кримінальної відповідальності, не можна розглядати як вчинення злочину групою осіб.

Оскільки конструкція різних форм посягань на власність така, що вчинення їх групою осіб може кваліфікуватися як за ознакою вчинення їх групою осіб за попередньою змовою, так і за ознакою вчинення організованою групою, то відмежування групи осіб за попередньою змовою від організованої групи має вирішальне значення для правильної кваліфікації протиправного вилучення чужого майна чи заволодіння ним за цими

ознаками [73, с. 18].

Насильницький грабіж утворює кваліфікований склад злочину (ч. 2 ст. 186) і може бути двох видів:

- 1) грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого;
- 2) грабіж, поєднаний з погрозою застосування такого насильства [29].

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 186 КК) є вчинення його: 1) з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; 2) з погрозою застосування такого насильства; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб.

Зокрема, насильство, що може бути застосоване під час грабежу та кваліфікуватиметься за ч. 2 ст. 186 КК, не має бути небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Під таким насильством слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння (п. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10). Такі насильницькі дії, вчинені під час грабежу, повністю охоплюються ч. 2 ст. 186 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують.

Не утворюють насильства при грабежі (ч. 2 ст. 186 КК) викрадення способом «хапка» (хапання) чи «висмикування» відповідного чужого майна (наприклад, сумки, яку тримає у руці потерпілий), оскільки винна особа за таких умов застосовує не насильство, а розраховує на несподіваність і раптовість своїх дій.

Насильницькі дії при грабежі можуть застосовуватись і для утримання майна, викраденого без застосування насильства. Кваліфікується такий злочин загалом за ч. 2 ст. 186 КК. Якщо ж грабіжник під час затримання залишив вилучене майно та застосував насильство, щоб уникнути

затримання, то він відповідатиме за замах на грабіж за ч. 2 ст. 15 КК та відповідною частиною ст. 186 КК, а за наявності заподіяних під час ухилення від затримання тілесних ушкоджень — за відповідний злочин проти життя та здоров'я особи за сукупністю злочинів.

Погроза застосування насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого — це психічне насильство, яке полягає в залякуванні потерпілого негайним застосуванням до нього такого фізичного насильства.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його: 1) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище; 2) завдання злочином значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 186); 3) у великих розмірах (ч. 4 ст. 186); 4) в особливо великих розмірах; 5) організованою групою (ч. 5 ст. 186).

Під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, слід розуміти заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не призвело до короточасного розладу здоров'я або короточасної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (нанесення ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння). Такі насильницькі дії, вчинені в процесі грабежу, повністю охоплюються ч. 2 ст. 186 і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують [9, с. 71].

Застосування до особи (власника майна, особи, у володінні чи під охороною якої воно перебуває, інших осіб) без її згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння чужим майном належить розглядати як насильство, і якщо воно не було не безпечним-для її життя або здоров'я, кваліфікувати такі дії за ч. 2 ст. 186 [29].

Погроза застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, є психічним насильством, яке полягає у залякуванні потерпілого негайним застосуванням до нього такого фізичного насильства.

Висловлюючи погрозу, грабіжник може конкретизувати зміст фізичного насильства (нанесення ударів, побоїв, обмеження чи позбавлення

волі тощо), а може і не робити цього. Оскільки характер погрози має суттєве значення для кваліфікації дій винного, з'ясування його у таких випадках є обов'язковим.

Встановлюючи зміст погрози, слід враховувати всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин справи (час, місце, обстановку вчинення посягання, кількість осіб, які посягають, і потерпілих, предмет, яким погрожував винний, суб'єктивне сприйняття погрози потерпілим тощо).

Якщо зміст неконкретизованої погрози встановлено не було і при цьому не доведено, що винний погрожував застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, вчинене слід розглядати як грабіж [25, с. 122].

Насильницький грабіж необхідно відмежовувати від розбою. Основними ознаками, за якими розрізняються ці злочини, є:

а) спосіб посягання (грабіж - це завжди відкрите посягання, а розбій може вчинюватись як відкрито, так і таємно);

б) характер фізичного і психічного насильства (при грабежі для досягнення своєї мети винний застосовує насильство, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або погрозу такого насильства, при розбої - насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозу таким насильством);

в) момент закінчення (грабіж за своєю конструкцією є злочином з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила майно і має реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним, тоді як склад розбою сконструйований як усічений і розбій вважається закінченим з моменту нападу незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном).

Розрізняють також кваліфікуючі ознаки грабежу та особливо кваліфікуючі.

Кваліфікуючі ознаки грабежу відрізняються вчиненням грабежу:

1) з насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я

потерпілого;

- 2) з погрозою застосування такого насильства;
- 3) повторно;
- 4) за попередньою змовою групою осіб.

Особливо кваліфікуючими ознаками грабежу є вчинення його:

- 1) з проникненням у житло або приміщення чи сховище;
- 2) завдання злочином значної шкоди потерпілому;
- 3) у великих розмірах;
- 4) в особливо великих розмірах;
- 5) організованою групою.

Такі злочини, як кваліфікуючи вважаються важчими за прості, тому і караються, зазвичай, жорсткіше.

У свою чергу, особливо кваліфікуючі злочини займають ще серйознішу сходинку, тому вважаться ще важчими за кваліфікуючі злочини [78, с. 17].

Про поняття таких кваліфікуючих грабiж ознак, як вчинення його повторно, у великих чи в особливо великих розмірах, завдання ніш значної шкоди потерпілому, а також поєднання його з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, - див. примітку до ст. 185 та коментар, викладений у Загальних положеннях до цього розділу, а про поняття вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб або організованою групою - коментар до ст. 28 [46].

3.3. Розмежування крадіжки та грабежу

Питанням диференціації кримінальної відповідальності за злочини проти власності було присвячено значну кількість наукових праць. На монографічному рівні вказані проблеми детально досліджували Г.В. Веріна, Л.Л. Кругліков, Ш.А. Кудашев, В.М. Кудрявцев, Н.О. Лопашенко, В.І. Ткаченко, О.Р. Яцеленко та інші відомі вітчизняні та зарубіжні вчені.

В науковій літературі традиційним вважається положення про те, що розмежувальною ознакою крадіжки і грабежу є спосіб вчинення злочину. Іншими словами вважається, що вказівка на таємність або на відкритість викрадення в ст. 185 та ст. 186 КК України відповідно характеризує спосіб заволодіння майном [38, с. 54; 23, с. 45]. Разом з тим, розкриваючи ознаки таємності та відкритості викрадення, вчені, як правило, виходять за межі розуміння способу як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, що, на наш погляд, ставить під сумнів позицію, коли таємність чи відкритість відносять саме до способу заволодіння майном. Так, зокрема, розглядаючи ознаку таємності, вчені, як правило, обґрунтовують необхідність виділення у ній так званих об'єктивних і суб'єктивних моментів. До об'єктивних ознак таємності відносять випадки вилучення майна, якщо воно відбувалося за наявності хоча би одного з таких факторів: 1) за відсутності очевидців; 2) за відсутності сторонніх осіб; 3) у присутності сторонніх осіб, які не спостерігали за фактом вилучення майна; 4) якщо сторонні особи не усвідомлювали протиправності вилучення майна; 5) коли сторонні свідки не виявили свою присутність винному. При цьому суб'єктивний критерій, який, зазвичай, вважають пріоритетним, полягає в тому, що у винного повинні бути підстави усвідомлювати вилучення майна як таке, що відбувається непомітно для інших [69, с. 208; 23, с. 104, 106; 31, с. 193–194].

Аналогічні роз'яснення містяться і в постановах Пленуму Верховного Суду України. Так, Пленум Верховного Суду України в п. 3 постанови № 10 від 6 листопада 2009 р. “Про судову практику у справах про злочини проти власності” зазначив, що таємність викрадення при крадіжці полягає у тому, що, здійснюючи викрадення, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілого чи інших осіб. При цьому наголошено, що викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно здійснюється за відсутності потерпілого, але й у присутності сторонніх осіб, які не усвідомлюють факту викрадення майна і не можуть дати йому належної оцінки (психічно хворі, малолітні). Викрадення є таємним і в тому разі, коли

воно відбувається у присутності потерпілої особи за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для неї, а також тоді, коли викрадення вчиняється у присутності особи, якій доручено майно, але вона перебуває в такому стані, що виключає можливість усвідомлювати значення того, що відбувається (сон, непритомність, стан сп'яніння). Аналогічне по суті роз'яснення містилося і в п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25 грудня 1992 р. «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності». Так, зокрема, зазначалося, що при відмежуванні крадіжки від грабежу треба виходити із направленості умислу винної особи і даних про те, чи усвідомлювали потерпілий або інші особи характер вчинюваних винних дій. У зв'язку з цим викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно здійснюється у відсутності потерпілого чи інших осіб, але й тоді, коли воно відбувається у їх присутності за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для них, а також тоді, коли потерпілий чи інші особи не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна.

Таким чином, як би не хотіли це заперечити, але визначальним при вирішенні питання про таємність чи відкритість викрадення є не об'єктивні (зовнішні) характеристики злочинного діяння, а суб'єктивне сприйняття винним факту заволодіння чужим майном у момент його вилучення. З огляду на це, можна зробити, на перший погляд, парадоксальний висновок про те, що вказівка на таємність чи відкритість викрадення характеризують не об'єктивні, а суб'єктивні ознаки складу злочину. Спробуємо підтвердити цей висновок з іншого боку.

Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) завжди вважалося більш небезпечним діянням порівняно з таємним викраденням (крадіжкою), про що свідчить порівняльний аналіз санкцій за крадіжку і грабіж протягом усіх історичних етапів розвитку вітчизняного кримінального законодавства. Тож цілком логічно виникає питання, а чому грабіж вважається більш небезпечним видом викрадення? Яка різниця для особи, у якої вилучили

майно, чи відбувалося викрадення у присутності свідків, чи ні? Хіба збільшується майнова шкода для потерпілого залежно від того, що хтось спостерігав за винним, а останній в свою чергу усвідомлював це? Думається, що підвищена суспільна небезпека грабежу порівняно з крадіжкою зумовлюється не об'єктивними ознаками відповідних складів злочинів, а характеристиками особи винного (крадія і грабіжника). Адже очевидним є те, що особа, яка вилучає чуже майно ігноруючи при цьому потерпілого чи сторонніх осіб, не лякаючись зовнішнього втручання з їхнього боку, поводить себе так би мовити більш зухвало та нахабно, що є свідченням її більшої соціальної небезпечності, порівняно з крадієм, який все ж таки боїться викриття і не так відверто демонструє своє негативне ставлення до об'єктів кримінально-правової охорони. Слушною у цьому відношенні вважаємо думку Ш.А. Кудашева, який вказує, що диференціація кримінальної відповідальності за злочини проти власності забезпечується законодавцем з урахуванням не тільки типового ступеня суспільної небезпечності злочину, але й особи злочинця [38, с. 22].

В контексті визначення поняття способу вчинення злочину досить неоднозначним є питання про розуміння окремих складів злочинів проти власності, зокрема насильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України), розбою (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України).

Якщо розглядати це питання щодо насильницького грабежу, то потрібно відзначити, що для об'єктивної сторони даного складу злочину характерним є два обов'язкових діяння – це викрадення (вилучення майна), а також насильство (фізичне чи психічне). При цьому у даному випадку має місце двооб'єктний склад злочину, оскільки шкода заподіюється не тільки відносинам власності, але й відносинам щодо забезпечення здоров'я особи. Насильство при грабежі може відбуватися до самого факту викрадення майна або одночасно з ним. З огляду на те, що насильство посягає на додатковий у даному випадку об'єкт кримінально-правової охорони і може бути відокремлене у часі від самого викрадення майна, саме насильство не можна

розглядати як спосіб викрадення.

Дещо складніше обстоїть справа з розбоєм. Адже справа в тім, що об'єктивна сторона розбою взагалі передбачає лише одне суспільно небезпечне діяння, яке полягає у застосуванні насильства (ч. 1 ст. 187 КК України). Про спрямованість цього злочину ще і проти власності свідчать ознаки не об'єктивної, а суб'єктивної сторони цього складу злочину, зокрема, мета – заволодіння чужим майном. Сам факт вилучення майна при розбої взагалі знаходиться за межами об'єктивної сторони складу (мова йде про основний склад). Загальновизнаним є те, що розбій вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, незалежно від того, заволоділа винна особа майном потерпілого чи ні.

При цьому доцільно зазначити й те, що на думку інших вчених, сам факт заволодіння майном при розбої включається до ознак об'єктивної сторони складу злочину [78, с. 68; 31, с. 583].

Проведений аналіз законодавчої конструкції окремих складів злочинів проти власності дозволяє зробити висновок про те, що використана законодавцем термінологія не завжди дозволяє однозначно вирішити питання про те, яку саме ознаку складу злочину вона позначає. Крім того, зроблено висновок про необхідність проведення подальших досліджень кваліфікуючих ознак, які використовуються законодавцем для диференціації кримінальної відповідальності за злочини проти власності, з метою виключення безпідставної диференціації.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі проведено комплексне, системне дослідження особливостей кримінально-правової характеристики злочинів проти власності. Основними теоретичними та практичними результатами дослідження є такі положення:

1. Розвиток України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави із сучасною ринковою економікою неможливий без належного захисту власності, який має не лише забезпечувати стабільність і розвиток економічної системи нашої держави, а й сприяти підвищенню рівня добробуту всього українського населення.

З питань загальної характеристики злочинів проти власності, об'єднаних в розділі VI Особливої частини Кримінального кодексу України, серед науковців не склалось єдиних позицій з питань загальнотеоретичних і методологічних засад захисту прав власності у кримінальному праві, що є підставою для тривалих наукових дискусій. Це не простий формальний момент - у ньому укладене глибокий кримінально-правовий і політичний зміст. Матеріальна ознака в понятті злочин має важливе значення для з'ясування і висвітлення політичної, соціальної сутності кримінального права, його класової ролі. З позиції об'єкта посягання, з погляду соціальної спрямованості злочин можна визначити як передбачене кримінальним законом суспільно небезпечна зміна суспільних відносин.

Система охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин визначає структуру особливої частини кримінального законодавства. Крім зручностей і полегшенням користування кримінальним законом, система кримінального законодавства дозволяє з найбільшою повнотою виявити спрямованість, суспільну небезпеку і соціальну суть кожного конкретного злочину. Строго витримана система кримінального законодавства найбільше повно охоплює всі ті суспільні відносини, що мають потребу в кримінально-правовій охороні, і крім дублювання кримінально-правових норм.

2. Право власності - це право власника володіти, користуватися та розпоряджання своїм майном, інтелектуальною власністю, яке він здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Додатковими обов'язковими об'єктами злочинів проти власності виступають:

а) життя та здоров'я особи; б) воля особи (вимагання); в) встановлений порядок забезпечення споживачів певними видами енергії, а також нормальна діяльність об'єктів електроенергетики і теплопостачання (викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання); г) правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ і підприємств (привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем); д) правомірна управлінська діяльність державних і самоврядних органів у галузі земельних та архітектурно-будівельних відносин (самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво); е) психічна недоторканість особи (погроза знищення майна); нормальна робота ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а також встановлений порядок їх використання (шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки) тощо.

3. Основним напрямом захисту права власності в кримінальному праві насамперед є відповідальність за всі посягання на власність незалежно від її форми, що забезпечує всім суб'єктам права власності однаковий кримінально-правовий захист, як того вимагають Конституція України та Закон України "Про власність". За суб'єктом здійснення права власності чинне законодавство виокремлює: а) право власності українського народу; б) право державної власності; в) право комунальної власності; г) право колективної власності (у т.ч. підприємств, громадських організацій та інших об'єднань громадян); д) право приватної власності, у тому числі право

спільної власності подружжя, членів сім'ї, осіб, що ведуть селянське (фермерське) господарство; е) право власності інших держав, їх юридичних осіб, спільних підприємств та міжнародних організацій.

Напрями захисту права власності у кримінальному праві України ґрунтуються на поєднанні заходів соціального забезпечення добробуту народу, підвищенні його культури і свідомості та запобіганні правопорушенням із заходами державного примусу у вигляді кримінального покарання осіб, які вчинили злочини проти власності.

Як окремий напрям захисту права власності у кримінальному праві можна вважати економічну систему України, яка охоплює три форми власності – приватну, колективну та державну; механізм господарського і економічного управління.

4. В межах кримінально-правової характеристики *об'єкт* протиправного заволодіння чужим майном (крадіжки) – право власності на майно фізичних та юридичних осіб. Майно, як предмет крадіжки – це речі і матеріальні цінності, які перебувають у власності фізичної чи юридичної особи, державного, комунального або приватного утворення та об'єкти на праві господарського відання, оперативного управління, оренди, застави, зберігання тощо.

Предметом злочинів проти власності є майно. При цьому слід відзначити, що: 1) у розділі VI Особливої частини КК "право на майно" розглядається не як різновид майна, а як окрема правова категорія; 2) слово "майно" у статтях 185-198 КК вживається у значенні цивільно-правового терміна "рід".

Діяння як ознака *об'єктивної сторони* злочинів проти власності знаходить вираз у: 1) викраденні чужого майна (ст. 185, 186, 188-1 КК); 2) нападі, поєднаному з насильством (ст. 187 КК); 3) вимозі передачі чужого майна; передачі права на майно (ст. 189 КК); 4) заволодінні чужим майном (ч. 2 ст. 191 КК); 5) набутті права на чуже майно (ст. 190 КК); 6) привласненні чужого майна (ст. 191, 193 КК); 7) розтраті чужого майна

(ст. 191 КК); 8) заподіяння значної майнової шкоди (ст. 192 КК); 9) знищенні майна (ст. 194, 194-1, 196 КК) тощо.

Суб'єкт переважної більшості злочинів проти власності загальний, тобто фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до ст. 22 КК може наставати кримінальна відповідальність.

Суб'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується переважно умисною формою вини.

5. Залежно від інтенсивності використання тієї чи іншої ознаки для конструювання кваліфікованих видів злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК, їх можна поділити на дві умовні групи:

1) *кваліфікуючі ознаки, які використовуються для побудови від трьох до дев'яти кваліфікованих видів злочинів проти власності:* а) "повторно" б) "за попередньою змовою групою осіб"; в) "організованою групою"; г) завдання значної шкоди потерпілому д) "у великих розмірах" ("заподіяння шкоди у великих розмірах"); е) "в особливо великих розмірах" ("заподіяння шкоди в особливо великих розмірах"); ж) "поєднана (поєднаний) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище";

2) *кваліфікуючі ознаки, які використовуються для побудови одного чи двох кваліфікованих видів злочинів проти власності:* а) "поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства"; б) "поєднаний з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень"; в) "поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи"; г) "поєднаний (поєднане) із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень"; д) "спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки"; е) "службовою особою з використанням свого службового становища"; ж) "з пошкодженням чи знищенням майна"; з) "шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки"; и) "шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом"; к) "вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею"; л) "групою осіб"; м) "щодо земельних

ділянок (на земельних ділянках) особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, зонах санітарної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель"; н) "вчинене особою, раніше судимою за такий саме злочин".

б. Традиційним вважається положення про те, що розмежувальною ознакою крадіжки і грабежу є спосіб вчинення злочину.

Визначальним при вирішенні питання про таємність чи відкритість викрадення є не об'єктивні (зовнішні) характеристики злочинного діяння, а суб'єктивне сприйняття винним факту заволодіння чужим майном у момент його вилучення.

Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) завжди вважалось більш небезпечним діянням порівняно з таємним викраденням (крадіжкою).

Для правильного вирішення питання про наявність або відсутність досліджуваної кваліфікуючої ознаки істотне значення має момент виникнення у винного умислу на вчинення крадіжки грабежу чи розбою. Зокрема ознака "проникнення у житло, інше приміщення чи сховище" відсутня, якщо умисел на викрадення майна у особи виник під час перебування в приміщенні чи сховищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження): [монографія] / Д.С. Азаров. – К.: Атіка, 2007. – 304 с.
2. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – Київ – Харків: Юринком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
3. Баулін Ю.В. Деякі принципи новели Загальної частини Кримінального кодексу України та проблеми їх застосування // Правова держава. Щорічник наукових праць. Випуск тринадцятий - К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. - С.313.
4. Благоев Е.В. Квалификация и наказание при совершении нескольких преступлений. – Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 2006. – 208 с.
5. Браунин Я.М. Уголовный закон и его применение. - М., 1967. - С. 93
6. Бутузов В.М. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Розділ XVI. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / Бутузов В.М., Кузьмін С.А., Шеломенцев В.П. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 152 с.
7. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 960 с.
8. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину. — К.. 1997. – 183 с.
9. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності за кримінальними законами України та окремих іноземних держав : порівняльна характеристика // Кримінальний кодекс України 2001р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення. Матеріали

міжнародної науково-практичної конференції. 13–15 квітня 2007 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – С. 208–212

10. Герцензон А.А. Квалификация преступлений. - М., 1947. – 116 с.
11. Голубев В.О. Розслідування комп'ютерних злочинів: [монографія] / В.О. Голубев. – Запоріжжя: Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2003. – 296 с.
12. Дорохіна Ю.А. Щодо визначення підстав криміналізації та декриміналізації злочинів проти власності / Ю.А. Дорохіна // Юридична наука. – 2014. - № 2. – С. 76-83
13. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с.
14. Зелинский А.Ф. Квалификация повторных преступлений. — Волгоград, 1976. – 55 с.
15. Карчевський М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. академії України ім. Ярослава Мудрого. -Х., 2003. -19 с.
16. Карчевський М.В. Злочини у сфері використання комп'ютерної техніки: [навчальний посібник] / М.В. Карчевський. – К.: Атіка, 2010. – 168 с.
17. Козак Н.С. Криміналістичні прийоми, способи і засоби виявлення, розкриття та розслідування комп'ютерних злочинів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.С. Козак. – Ірпінь, 2011. – 18 с.
18. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – О.: Одес. нац. юрид. акад., 2005. – 17 с.
19. Конкуренція уголовно-правовых норм при квалификации

преступлений: Учеб. пособие. - М.:ИНФРА-М, 2002. - 169 с.

20. Конституція України від 26.06.1996 р. // ВВРУ. - 1996. - № 30 - Ст. 141.

21. Коржанский Н.И. Квалификация хулиганства. — Волгоград, 1989. – 56 с.

22. Куц В.М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект) : монографія / В.М. Куц, А.М. Яценко. – Х. : Юрайт, 2013. – 328 с.

23. Кримінальне право України Особлива частина Підручник. 3-тє видання, перероб і доп.//Бажанов М.Г., Сташис В.В., Тацій В.Я., КИЇВ, ЮРІНКОН ІНТЕР , 2007 р., 512 с.

24. Кримінальне право України. Альбом схем: Навч. посібник / За заг. ред. В. Я. Горбачевського. — К.: Атіка, 2007. — 208 с.

25. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч./Ред. М. І. Мельник, В. А. Клименко. — 7-тє вид., перероб. та доп. — К.: Юрид. думка, 2007. — 352 с.

26. Кримінальне право України. Особлива частина./ За ред. М.І.Мельника, В.А.Клименка. – Київ: Юридична думка, 2004. – 656 с.

27. Кримінальне право України: Навчальний посібник / О.М. Омельчук. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 297 с.

28. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова , В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 544 с.

29. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція станом на 07.03.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

30. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // ОВУ. - 2001. - № 21. - Ст. 920.

31. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-

практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка – Вид. третє, перероблене та доповнене – К.: «Юрисконсульт», КНТ. – 2006. – 890 с.

32. Кудашев Ш.А. Проблемы дифференциации уголовной ответственности за хищения чужого имущества (в законе и судебной практике) / Ш.А. Кудашев. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 144 с.

33. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – М.: «Юридическая литература». – 1972. – 352 с.

34. Кузнецова Н.Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. - М.: Изд. Моск. ун-та. - 1958. - С.119.

35. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. — М., 1984. — С. 5.

36. Лащук Є.В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину // Право України. -2001. - № 3. -С.75-78

37. Ломакіна, А. А. Злочини проти інтелектуальної власності: кримінологічне дослідження [Текст] : автореферат... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ломакіна А. А. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2017 – 21 с.

38. Лопашенко Н.А. Преступления против собственности: теоретико-прикладное исследование / Н. Лопашенко. – М.: ЛексЭст, 2005. – 408 с.

39. Мазуров В.А. Компьютерные преступления: классификация и способы противодействия" Учебно-практ. пособие. -М.: «Палеотип», «Логос», 2002. -148 с.

40. Марін О.К. Конкуренція кримінально-правових норм. Дисертація ...к.ю.н. - Львів, 2001. - 216 с.

41. Марін О.К.Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. - К.: Атіка, 2003. - 224 с.

42. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.

43. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. Посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2009 – 512 с.
44. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації. - К.: 2005. – 345 с.
45. Навчально-методичний комплекс з курсу «Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності»/ Укл. Лановенко І.І. – К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2009. – 24 с.
46. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. – К.: «Форум», 2004., у 2-х ч. – Ч.2. – 984 с.
47. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка - 7-ме вид., переробл. та до-пов - К.: Юридична думка, 2010 - 1288 с.
48. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред.М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Каннон, А.С.К., 2001.
49. Никифоров Б.С. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. // Важный этап в развитии советского права: Труды научной сессии ВШЮН. - М.: ВШЮН. -1960. - с.143.
50. Огородов ДВ. Правовые отношени в информационной сфере: Автореф. дис... канд. юрид наук: 12.00.14 /Ин-т государства и права РАН - М., 2002. -25 с.
51. Олійник П.В. Щодо поняття предмета злочинів проти власності / П. В. Олійник // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 128. - С. 29-38.
52. Омельчук О. М. Кримінальне право України. Особлива частина - Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. – 641 с.
53. Орлов П.І. Інформація та інформатизація: Нормативно-правове забезпечення: Наук.-практ. посібник. -Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. -576 с.
54. Орлов С. О. Комп'ютерна інформація як предмет злочину /

С.О. Орлов // Право і Безпека. - 2005. - Т. 4, № 1. - С. 81-85.

55. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля науки РФ А.И. Коробеева. – Т. III: Преступления в сфере экономики. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 786 с.

56. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" від 25 грудня 1992 р., - С. 111–112.

57. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про хуліганство" від 28 червня 1991 р., - С. 169.

58. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1972-2003 рр.) / За заг. ред. В. Т. Маляренко.- К.: Вид-во А. С. К.- 2003.

59. Права людини в Україні – 2007: доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. – Х. : Права людини, 2008. – 304с.

60. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закону України від 5 липня 1994р. № 80/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/print1512055943963695>

61. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 N 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

62. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

63. Про практику застосування судами законодавства у справах розкрадання державного та колективного майна. /Постанова Пленуму Верховного Суду України від.25 вересня 1981р.,№7 Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України. К., 2000 р.

64. Про судову практику у справах про злочини проти власності,

Постанова Верховного Суду України від 06.11.2009 р. N 10 // режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010700-09>.

65. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використаннз та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): Автореф. дис... канд юрид. наук: 12.00.08 /Нац. юрид академі України ім. Ярослава Мудрого.-Х, 2002.- 21 с.

66. Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений: практ. пособие - Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2006. – 224 с.

67. Ребане И.А. О соучастии на стадии предварительной преступной деятельности (вопросы квалификации). // Ученые записки Тартусского госуд. ун-та. Труды по правоведению. Вып.696. - Тарту. - 1985. - С. 33-34.

68. Розенфельд НА. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: Автореф. дис... канд. юрид наук: 12.00.08 /Лн-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України-К., 2003.-17 с.

69. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. — К., 1995. — 208 с.

70. Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие / под ред. А.И. Рарога. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 176 с.

71. Тертишник В.М. Науково-практичний Коментар до Кримінально-процесуального Кодексу України / В.М. Тертишник. – 10-те вид., доп. і перероб. – К. : Юридична книга, 2008. – 992 с.

72. Тихий В.П. Підстава кримінальної відповідальності // Вісник Академії адвокатури України, № 1(14), 2009 – С. 244 – 245.

73. Тишкевич И.С. Приготовление и покушение по уголовному праву. - М.: Госюриздат. - 1958. – 218 с.

74. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. - М., 1957. - С. 87;
75. Трайнин А.Н. Учение о составе преступления. - М.: Юрид. изд. Мин. юст. СССР. - 1946. - С.148.
76. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая. - К.: "Наукова думка". - 1985. - С.224-225.
77. Ухвала судової колегії Верховного Суду України від 12 грудня 1985 р. // Практика - С. 138-139; // — С. 136—137; постанова президії Харківського обласного суду від 14 вересня 1990 р. у справі П.- С. 139-140.
78. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. вищ. навч. закладів / П.Л.Фріс. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Атіка, 2009. – 512 с.
79. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К.: Істина, 2004. – 504 с.
80. Хакер зламав Uber і вкрав данні близько 57 мільйона користувачів і водіїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua/ru/svit/20171122-hakery-zlamaly-uber-ta-vkraly-dani-ponad-57-mln-korystuvachiv-ta-vodiyiv/>
81. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 07.03.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
82. Шульга А.В. Объект и предмет преступлений против собственности в условиях рыночных отношений и информационного общества : дис...докт. юрид. наук, 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Шульга А.В. – Волгоград. – 2008. – 61 с.
83. Энциклопедия уголовного права. – Т. 18. Преступления против собственности. – Издание профессора Малинина, СПб. ГКА, 2011. – 1022 с.
84. Энциклопедия уголовного права. – Т. 8: Уголовная ответственность и наказание / Отв. ред. В.Б. Малинин. – СПб., 2007. – 798 с.